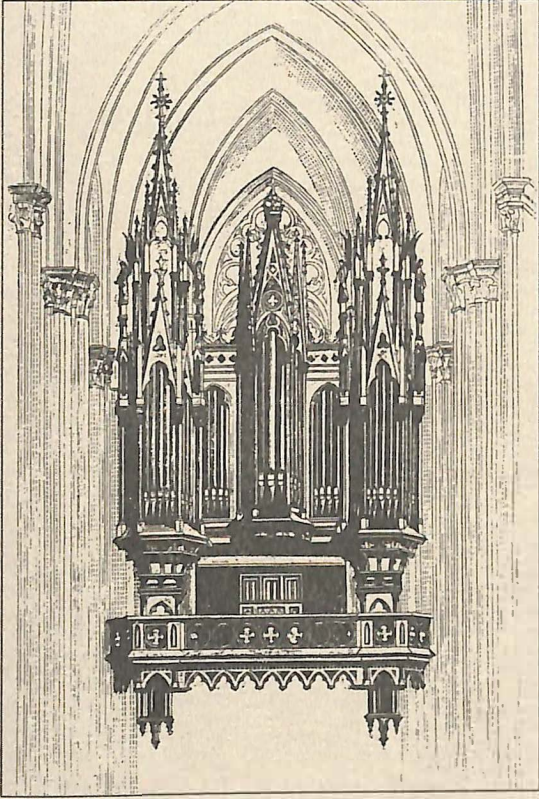

D E C E M B E R 1 9 9 7

4

Orgelkunst

Orgelkunst

Inhoud

Ten Geleide	3
Bijdragen	
Cavaillé-Collorgels in België (1859 - 1891) GILBERT HUYBENS	5
Belgische orgelmuziek uit de 19de eeuw JOHAN EECKELOO	31
Besprekingen	39
Mededelingen	43
Agenda	47
Orgeltijdschriften	48

Afb. 1: Oorspronkelijke speeltafel van het Cavallé-Collorgel uit de Sainte-Clothildekerk te Parijs in de studio van Flor Peeters te Mechelen (zie ook noot *)

Ten geleide

Fermata Jubeljaar, Overgang naar 21ste Jaargang

*Ik stuur jullie een cadeau, dat misschien niet zo groot is als dank die ik jullie verschuldigd ben, maar in ieder geval het grootste dat (ik) jullie geven kan. Zo beginnen in de pas verschenen Nederlandse vertaling van Paul van Heck de bekende *Discorsi* van Niccolo Machiavelli (1469-1527).*

Onder dit moto biedt de redactie met *Orgelkunst* de fermata aan van de 20ste jaargang, in dit feestjaar grotendeels gewijd aan de Belgische orgelkunst in de 19de eeuw. Met het samenbrengen, situeren en beschrijven van de Cavallé-Collorgels in België tekent Gilbert Huybens in dit decembernummer verhelderende lijnen in het orgellandschap. De Belgische orgelcomposities (deel II), tijdens de 19de eeuw uitgegeven en bewaard in de rijke collectie van de bibliotheek van het *Koninklijk Conservatorium* te Brussel, worden door Johan Eeckeloo verder ontsloten. Verder biedt de orgelactualiteit een kijkvenster op wat er leeft in Vlaanderen en elders.

De redactie van *Orgelkunst* heeft tijdens het voorbije jaar één compacte stelregel beoogd: zich niet zomaar laten leiden door *fortuna*, maar het lot zoveel mogelijk in eigen handen nemen. Heel wat lof werd geogost voor de nieuwe opmaak en de vernieuwde redactionele aanpak. De redactieleden danken voor het vertrouwen, de steun en belangstelling.

Tot onze grote spijt hebben Antoon Fauconnier en Ghislain Potvlieghe hun ontslag aangeboden als leden van de redactie van *Orgelkunst*. We betreuren dit ten zeerste maar zijn tevens vervuld met gevoelens van diepe waardering en dankbaarheid voor de verrijkende samenwerking en de grote steun gedurende de voorbije 20 jaar. De met grote deskundigheid geschreven en stevig opgebouwde artikels van Antoon Fauconnier zijn kroonstukken van het tijdschrift en de vlotte puntige pennevruchten van Ghislain Potvlieghe, gedragen door een grote liefde voor het instrument en zijn makers, stralen een intens geloof in de orgelkunst uit en schitteren als een *Cornet de Flandres*. We danken en eren hen.

Tijdens de voorbije decennia is de rijkdom en de eigenheid van de Vlaamse historische instrumenten van de 18de eeuw (her)ontdekt. Toch staan zij in het internationale orgellandschap en de uitgebreide organografie nog niet helemaal op de plaats die zij verdienen. Dit is mede te wijten aan het tekort aan waardevolle

Vlaamse orgelmuziek, gecomponeerd voor deze typische instrumenten. Alhoewel een uitgebreid internationaal repertoire met stapels passende en boeiende orgelliteratuur uitstekend klinkt op de Zuid-Nederlandse orgels. Parallel met de internationale belangstelling voor de historische uitvoeringspraktijk kennen heel wat organisten en orgeldeskundigen wellicht beter de documenten en de praxis van de muziek van de 18de eeuw dan deze van de dichterbijgelegen 19de eeuw. Vanuit deze vaststelling werd enige tijd geleden heel wat 19de eeuwse orgelmuziek eerder minachtend benaderd als zijnde te sentimenteel, te week en te weinig smaakvol. Vandaag wil menig organist diezelfde literatuur terug ontdekken en vertolken op de daartoe geëigende instrumenten. Dat die instrumenten andere stijlkenmerken hebben, maakt het orgelgebeuren steeds weer zo levendig.

Met het uitspitten van het thema van de Belgische orgelkunst in de 19de eeuw werd een rijke ader aangeboord die vraagt om verdere bewerking en die tevens toelaat ook internationaal te scoren, omdat de orgelschool van Lemmens een grote internationale uitstraling heeft. Daarom wordt deze thematiek verder uitgewerkt in de 21ste jaargang. Clément Loret, als orgelleraar in Parijs verbonden met Fauré, Saint-Saëns, Gigout e.a. wordt als componist en als pedagoog belicht door niemand minder dan Kurt Lueders. De orgelsonate van Edgar Tinel wordt door Joost Vermeiren gesitueerd en geanalyseerd. Een andere Waaslander, Camiel Van Hulse, wordt naar aanleiding van zijn 100ste verjaardag (°1897) bedacht door Rony Plovie met een overzicht van zijn zeer omvangrijk orgeloeuvre. De vergeelde orgelpartituren van Belgische meesters worden in de Belgische conservatoriumbibliotheken met hun rijke schatten aan 19de eeuwse verworvenheden, verder opgespoord en in lijsten kenbaar gemaakt. Daarnaast zal Jos Moors de minder bekende Limburgse orgelbouwers Van Dinter, Clerinx e.a. uitgebreid voorstellen en hun orgels belichten. Gilbert Huybens zal voor de eerste maal in onze Vlaamse orgelgeschiedenis een overzicht geven van de organisten, de orgelmuziek en de wijze van musiceren op onze orgels van de 18de eeuw en aldus de kennis over de muziekpraxis op onze oude orgels aanvullen. Vanuit de historische orgelliteratuur zal de hedendaagse componist-organist André Laporte vertellen over zijn omgang met het orgel en de nieuwe muziek. Verder blijven de nieuwe en gerestaureerde orgels, de orgelpartituren en -opnamen, de orgelgeschiedenis en de liturgie, de muziek en de uitvoeringspraxis, de orgelpersonalia, de orgelpedagogiek en de actualia de volle aandacht krijgen.

KAMIEL D'HOOGHE

GILBERT HUYBENS

Cavaillé-Collorgels in België 1859 - 1891^(*)

Een vroege naamvermelding in België van de Parijse orgelbouwer Aristide Cavaillé-Coll (1811 - 1899) dateert van begin maart 1850⁽¹⁾. François-Joseph Fétis (1784 - 1871), op dat ogenblik de almachtige directeur van het *Conservatoire de musique* te Brussel en door velen - maar niet iedereen - beschouwd als het muziekorakel van België, publiceerde in dat jaar een rapport waarin hij ongezoeten de lamentabele toestand aanklaagde van de orgelbouw in België⁽²⁾. Na een eresaluut aan Jaak-Nikolaas Lemmens (1823 - 1881), toen orgelleraar aan het Brusselse conservatorium: "[...] *car l'école d'orgue fondée en ce moment au Conservatoire de Bruxelles par un de ses anciens élèves (= Lemmens), portera bientôt ses fruits*" (FÉTIS, p. 309-310), vervolgde Fétis zijn betoog met de voor hem althans onthutsende vaststelling: "[...] *à des organistes de mérite, il faut de bons instruments, et malheureusement, je dois le déclarer, la facture de l'orgue ne s'est pas élevée en Belgique au-dessus du talent des organistes d'autrefois, et tandis que l'Allemagne, l'Angleterre et la France avançaient à pas géant dans une industrie qui touche de si près à l'art, nos facteurs sont restés à peu près stationnaires et ne s'élèvent point encore au-dessus de la médiocrité la moins recommandable.*" (FÉTIS, p. 310). Voor enkele Duitse orgelbouwers, die vòòr 1850 her en der in België een instrument hadden geplaatst, kon Fétis evenwel begrip en respect opbrengen: door de keuze van hun materialen getuigde hun werk immers van eerlijk vakmanschap (FÉTIS, p. 310). De Belgische orgelbouwers daarentegen verweet hij ijdelheid en onkunde waardoor hun werk harmonie en degelijkheid miste: "[...] *chez nous, au contraire, la vanité, égale à l'ignorance, s'oppose au développement de l'émulation, et la cupidité fait mettre en oeuvre des matériaux de mauvaise qualité desquels ne peut résulter ni bonne harmonie, ni solidité*" (FÉTIS, p. 310).

Om verdere verloedering en immobilisme in de Belgische orgelindustrie tegen te gaan, stelde Fétis resoluut voor, dat: 1. de Belgische orgelbouwers zich

Afb. 2: Naamplaat van Cavaillé-Coll uit 1871 aan het orgel te Gesves

deemoedig zouden spiegelen aan het werk van hun buitenlandse collega's: "Ces instruments, qu'on devrait prendre pour modèles, on les copierait volontiers à la sourdine, sauf le soin dans l'exécution qu'on n'y mettrait pas et les économies qu'on voudrait faire, mais plutôt que d'avouer qu'on a besoin d'apprendre, on affecte du dédain pour ce qu'on ne peut égaler." (FÉTIS, p. 310-311); 2. de buitenlandse orgelbouwers, waaronder Cavaillé-Coll, de mogelijkheid moesten krijgen om in België een groot instrument te plaatsen, dat als toonbeeld zou dienen (FÉTIS, p. 319) van hetgeen elders in Europa - en vooral in Frankrijk - werd gerealiseerd. Bij de bouw van zo'n instrument zou de vreemde orgelbouwer er zich toe verbinden plaatselijke vaklui op te leiden: "[...] sous la condition expresse qu'il emploierait dans la construction des ouvriers du pays, dont il ferait l'éducation pour un art progressif" (FÉTIS, p. 319). Beide voorstellen waren voor Fétis essentieel en van levensbelang voor de Belgische orgelindustrie. Voor hem was er geen sprake van concurrentie. Integendeel, de buitenlandse orgelbouwers konden alleen maar de kwaliteit van het "orgellandschap" in België verbeteren. Pas wanneer de Belgische orgelindustrie enig niveau had behaald - niveau dat wel gelijk moest staan met dat in het buitenland - dan was de tijd rijp om die industrie te beveiligen en te propageren: "[...] qu'on ne dise pas que ce serait nuire à l'industrie du pays au lieu de lui venir en aide: on ne doit pas de protection à ce qui n'en est pas digne. Protéger l'industrie du pays, c'est l'améliorer d'abord; car lorsqu'elle sera à la hauteur de ce qu'elle est ailleurs, elle se protégera elle-même par son avantage" (FÉTIS, p. 319-320).

Maar al deze wellicht goedbedoelde uitspraken en verzuchtingen verwekten grote beroering. De ontgoocheling en verbittering in de Belgische orgelindustrie waren groot, de protesten hevig (GREGOIR, p. 53-60; COUWENBERGH, p. 76-89). Het Brusselse "orakel" werd een gebrek aan loyaleit jegens zijn landgenoten verweten; zijn ongebreidelde sympathieën voor buitenlandse orgelbedrijven werden aangeklaagd; menig orgelbouwer voelde zich gevisieerd en vernederd omdat eenieders werk, zonder enige vorm van onderscheid, over één en dezelfde kam werd geschoren; erger nog, de bestaanszekerheid van vele orgelbouwers werd bedreigd⁽³⁾. De reactie van Fétis rond de hele commotie was zakelijk. In zijn tweede rapport van 1856 (zie noot ⁽²⁾) verklaarde hij: "On ne voulut pas laisser le pays sous l'impression qu'avait fait naître la publication de mon rapport, et l'on entreprit de me réfuter par des assertions aussi mensongères qu'audacieuses. Je fus injurié, calomnié même, dans des pamphlets anonymes. J'étais un mauvais citoyen qui trouvait plaisir à dénigrer son pays au profit de l'étranger. Accoutumé à ces clameurs, que j'avais entendues chaque fois que j'avais fait connaître des vérités qui blessaient

des intérêts mal compris, je fis que j'ai toujours fait en pareille occurrence: je me tus et laissai germer ma parole dans le temps futur. Le temps a produit ses résultats plus tôt que je ne les attendais, et d'une manière beaucoup plus complète que je n'aurais osé l'espérer." (Rapport Fétis 1856, p. 235; zie verder voetnoot 2).

De enige die dankzij deze controversale bekendheid verwierf in België was Aristide Cavaillé-Coll. Jaak-Nikolaas Lemmens, die door Fétis naar Parijs was gestuurd (mei 1850): "[...] dans l'intention spéciale de s'y livrer à l'examen de quelques beaux instruments [...]" (ALEXIS, p. 32) - een zending die tot doel had een fraai orgel te verwerven voor het Brusselse conservatorium - ontmoette de Franse orgelbouwer voor het eerst in de loop van de maand mei 1850. De waardering van Lemmens voor Cavaillé-Coll en zijn werk was van meetafaan grenzeloos. Al vlug legde hij vriendschappelijke-contacts en wist hij later Cavaillé-Coll zelfs handig in te schakelen voor persoonlijk-muzikale doeleinden. Cavaillé-Coll van zijn kant beschouwde Lemmens samen met de Parijzenaar Louis-James-Alfred Lefébure-Wély (1817 - 1869) "dans son genre les 2 plus habils organistes que je connaisse" (DOUGLAS, p. 935).

Bij zijn eerste bezoek ontving Cavaillé-Coll van Lemmens het ophefmakende rapport van Fétis. Prompt dankte hij (brief dd. 21 mei 1850, DOUGLAS, p. 710-711) de Brusselse directeur voor zowel de aandacht die zijn orgelbedrijf in het rapport kreeg als de voordracht van hetzelfde bedrijf door Fétis bij de Belgische regering voor de levering van een nieuw conservatoriumorgel. Cavaillé-Coll bleef niet bij de pakken zitten. Op 31 januari 1851 bezorgde hij Lemmens twee voorstellen, namelijk een studieorgel met 20 spelen en een "Grand Orgue" met 30 spelen (DOUGLAS, p. 777-778). Geen van beide werd gerealiseerd. Wenste de Belgische regering op dat ogenblik geen nieuwe heisa rond Fétis' orgelbeleid en kon (of wou) ze daarom geen financiële middelen ter beschikking stellen? Degene die nadien op de bouw van een modelorgel "à la Cavaillé-Coll" bleef aandringen, was Lemmens (ALEXIS, p. 37-38). Pas in 1880 verwierf het Brusselse conservatorium, dat toen werd geleid door de al even almachtige François-Auguste Gevaert (1828 - 1908), het lang verwachte Cavaillé-Collorgel.

Ondertussen had A. Cavaillé-Coll in België al 6 nieuwe instrumenten gebouwd, en zouden er na het Brusselse conservatoriumorgel, nog 2 volgen. In totaal 9 orgels (4 in Wallonië, 3 in Vlaanderen en 2 in Brussel), gespreid over een periode van 33 jaar (1859 - 1891). Daarvan zijn er ondertussen enkele verplaatst (III, IV, V, VI en VIII), verbouwd (III, VI en VII) of verdwenen (IX). Bleven ongewijzigd: I, II, IV, V en VIII.

Een figuur die samen met Lemmens het oeuvre van A. Cavaillé-Coll bewonderde en bekendmaakte, was de Leuvense muziekhistoricus ridder Xavier

van Elewyck (1825 - 1888). Hij kende de Franse orgelbouwer al zeker van in 1860. Van Elewyck werd in dat jaar door het Belgische episcopaat afgevaardigd om het *Congrès pour la restauration du Plain-Chant et de la musique d'église* bij te wonen. Dit congres vond plaats te Parijs van 27 november tot 1 december 1860, waar ook A. Cavaillé-Coll aanwezig was⁽⁴⁾. Vier jaar later, van 29 augustus tot 2 september 1864, was A. Cavaillé-Coll eveneens present op een congres over religieuze muziek dat te Mechelen werd georganiseerd⁽⁵⁾. Van Elewyck en de Luikse kannunik en gregorianist Théodore-Joseph De Vroye (1804 - 1873) waren de bezielers van het congres en leidden de vergaderingen. De zitting van 1 november 1864 was gewijd aan de orgelbouw en leverde de "Mechelse orgelmaten" op. De hoofdpersonages in het debat waren A. Cavaillé-Coll en X. van Elewyck. In België werd van Elewyck de vurige pleitbezorger van de richtlijnen over de religieuze muziek die in de voornoemde congressen waren besproken en vastgelegd. Ongetwijfeld werd hij dan ook geconsulteerd inzake plaatsing en aankoop van nieuwe orgels, zoals bijvoorbeeld te Gesves - van Elewyck was goed bevriend met graaf de Limminghe - en te Leuven (Sint-Jozefskerk). Bovendien circuleerde zijn naam in de briefwisseling en officiële acten rond het Brusselse conservatoriumorgel.

Hieronder volgt een *status quaestionis* van de door A. Cavaillé-Coll in België geplaatste instrumenten. De 9 orgels zijn chronologisch gerangschikt. Van elk instrument geven we het catalogusnummer, de dispositie en de belangrijkste literatuur. Aangezien nogal wat details via zegspersonen werden verzameld - veel archief ging verloren of blijkt onvindbaar - delen we ook de naam van de informant mee. Verschillende zeldzame foto's werden ons bereidwillig ter beschikking gesteld door de heren Jean-Pierre Felix, Luc Devos en Ghislain Zeevaert, waarvoor onze dank.

GEbruikte afkortingen

- FÉTIS: F.-J. FÉTIS. *Sur l'état actuel de la facture des orgues en Belgique, comparé à sa situation en Allemagne, en France et en Angleterre*. In: *Bulletins de l'Académie Royale des Sciences, des Lettres et des Beaux-Arts de Belgique*. Eerste reeks, XVII, 1850, dl. I, p. 309-420.
- GREGOIR: E.G.J. GREGOIR. *Histoire de l'orgue*. Brussel-Antwerpen-Den Haag, 1865, p. 53-60.
- COUWENBERGH: H.V. COUWENBERGH. *L'orgue ancien et moderne*. Lier, [1887], p. 72 en 76-89.
- ALEXIS: G.L.J. ALEXIS. *Aristide Cavaillé-Coll et ses amis belges*. In: *Mélanges Ernest Closson*. Brussel, 1948, p. 30-47.
- DOUGLAS: F. DOUGLAS. *Cavaillé-Coll and the musicians*. Raleigh: at the Sunbury, 1980, 2 dln. (doorlopend gepagineerd).

- FELIX: J.-P. FÉLIX. *Un orgue de Cavaillé-Coll proposé à l'église de Pottes (Hainaut) en 1868*. In: *L'Organiste*. XVII, 1985, nr. 3, p. 122-127.
- GH: G. HUYBENS. *Aristide Cavaillé-Coll. Opus List*. Lauffen/Neckar (ISO Information), 1985.

VOETNOTEN

⁽⁴⁾ Voor alle duidelijkheid: deze bijdrage behandelt uitsluitend de instrumenten (9 in totaal) die A. Cavaillé-Coll bouwde voor Belgische opdrachtgevers. Werden niet besproken: 1. een voorstel (1868) om het Cavaillé-Collorgel van de Saint-Ambroisekerk te Parijs in de Saint-Antoinekerk te Pottes (Henegouwen) te plaatsen (zie: J.-P. FÉLIX, *Un orgue de Cavaillé-Coll proposé à l'église de Pottes (Hainaut) en 1868*, in: *L'Organiste*, XVII, 1985, nr. 3, p. 122-127); 2. een aan Cavaillé-Coll toegeschreven instrument uit 1902 (A. Cavaillé-Coll stierf in 1899), dat vòòr W.O.II in de Sainte-Aldegondekerk te Ecaussines-Lalaing (Henegouwen) werd geplaatst, maar waarrond, vooral wat de herkomst betreft, tal van vragen onopgelost blijven (zie: R. SERVAIS, *Orgues de Wallonie. Inventaires thématiques publiée par la Division du Patrimoine de la Direction générale de l'Aménagement du Territoire, du Logement et du Patrimoine*, Namen, 1997, vol. II, dl. III, p. 26-27). Anderzijds werd een foto opgenomen van de oude speeltafel van het Cavaillé-Collorgel uit de Sainte-Clothildekerk te Parijs. A. Cavaillé-Coll leverde op 19 december 1859 voor deze kerk een *Grand Orgue* op (nr. 88/22 = GH 30) met 3 manualen en 46 spelen. Dit instrument werd van 1859 tot 1890 bespeeld door César Franck (1822 - 1890) en later - van 1898 tot 1939 - door zijn discipel Charles Tournemire (1870 - 1939). Tournemire, die in 1933 het *Récit* had laten uitbreiden en tevens een nieuwe speeltafel had laten installeren, legateerde de oude speeltafel aan Flor Peeters (1903 - 1985). Jarenlang stond het meubel in de werkstudio (Afb. 1) van Flor Peeters te Mechelen. Na zijn overlijden kwam het in het bezit van het *Vlaams Muziekconservatorium* van Antwerpen en staat nu tentoongesteld in het *Museum Vleeshuis* te Antwerpen.

⁽¹⁾ De naam Cavaillé-Coll circuleerde al vanaf januari 1847 in Brusselse middens. Voor een nieuwe - niet met naam genoemde - kerk in de hoofdstad werd toen koortsachtig uitgekeken naar een gepast instrument. Cavaillé-Coll bezorgde het werkcomité een aantal ideeën betreffende een nieuw orgel (brief dd. 14 januari 1847; Douglas, p. 556-558).

⁽²⁾ Dit rapport (zie de lijst van afkortingen) verscheen niet alleen in de publicaties van de *Académie Royale* maar eveneens in *Le Moniteur. Journal officiel*, XX, 1850, nr. 70 (11 maart), p. 626-627, en het Brusselse muziektijdschrift *Le Diapason*, nr. 4 (14 maart 1850), p. 17-18 en nr. 5 (21 maart 1850), p. 21-22. Voor een uitvoerige commentaar over dit rapport, zie: M. JURINE, *Joseph Merklin, facteur d'orgues européen*, (Association Aristide Cavaillé-Coll), Parijs, 1991, dl. I, p. 66-67. In 1856, publiceerde Fétis een nieuw rapport: *Sur le progrès de la facture des orgues en Belgique, dans les dernières années*, in: *Bulletins de l'Académie Royale des Sciences, des Lettres et des Beaux-Arts*, eerste reeks, XXIII, 1856, dl. I, p. 234-242, waarin hij, verwijzend naar het rapport uit 1850: "[...] ce rapport souleva l'indignation des intéressés, c'est-à-dire des facteurs inhabiles et peu scrupuleux dont je signalais l'incapacité ou l'ignorance" (p.235) de loftrampet steekt over het werk van de ingeweken Duitse orgelbouwer Joseph Merklin (1819 - 1905), die in 1843 (tot 1870) te Brussel een orgelbedrijf leidde.

⁽³⁾ Als late nawee van de hele polemiek werd in oktober 1853 een gerucht verspreid waarbij kerkbesturen die een instrument bij een buitenlandse orgelbouwer zouden bestellen, geen toelagen van de Belgische overheid konden krijgen (Douglas, p. 901).

⁽⁴⁾ *Congrès pour la restauration du Plain-Chant et de la musique d'église. Tenu à Paris les 27, 28, 29, 30 novembre et 1er décembre 1860. Procès verbaux - Documents - Mémoires, Parijs, 1862, p. 19 (verz. G. Huybens).*

⁽⁵⁾ T.J. DE VROYE EN X. VAN ELEWYCK, *De la Musique religieuse. Les congrès de Malines (1863 et 1864) et de Paris (1860) et la législation de l'église sur cette matière, Parijs-Leuven-Brussel, 1866, p. 69-83 en 155.*

I. 1856 - GENT, SINT-NIKLAASKERK

Ter vervanging van een tweeklaviersorgel uit 1838 met 24 spelen van Pierre-Charles Van Peteghem, leverde A. Cavaillé-Coll op 9/10 maart 1856 voor de Gentse Sint-Niklaaskerk een *Grand Orgue* op (nr. 68/3 = GH 593) met 3 manualen en 40 spelen. Aanvankelijk was een orgel met 2 manualen en 30 spelen voorzien. Maar tijdens de aanbouw werd het instrument uitgebreid met een positif van 10 spelen. Vermoed wordt dat de toenmalige pastoor-deken Verduyn, die het orgel bij Cavaillé-Coll had besteld, in zijn enthousiasme deze onvoorziene uitbreiding in de hand heeft gewerkt. Kostprijs: 30.000 fr. plus een supplement van 10.000 fr. (voor het positif) dat maar voor de helft door het kerkfabriek werd uitbetaald. Cavaillé-Coll was fier over dit orgel en beschouwde het als één van zijn beste instrumenten (brief dd. 23 augustus 1869, zie: *De Schalmei*, V, 1950, nr. 1, p. 22). De opstelling was nieuw. Hij had ze reeds toegepast op de orgels in de Madeleinekerk (1846) en de Saint-Vincent-de-Paulkerk (1852) te Parijs: “[...] sa largeur sera de beaucoup augmenté et ns en profiterons pour mettre les quatre parties de l'instrument les pédales, le positif, le grand orgue et le récit dans l'intérieur du grand buffet, de manière à placer les claviers sur un meuble en forme de pupitre en avant du grand buffet de façon à mettre l'organiste en regard direct de l'autel et à même d'accompagner les chanteurs qu'il pourra placer autour de son clavier et avant de l'orgue. Cette nouvelle disposition que ns avons adaptée à la Madeleine, à Saint-Vincent-de-Paul et dernièrement à l'église Saint-Nicolas de Gand est extrêmement commode et avantageuse pour l'organiste et pour les voix qu'il peut accompagner.” (DOUGLAS, p. 981-982).

De neogotische orgelkast was het werk van de beeldhouwers F. Delaunier en P. Baert naar een ontwerp van architect Jacques Van Hoecke (1803-1862).

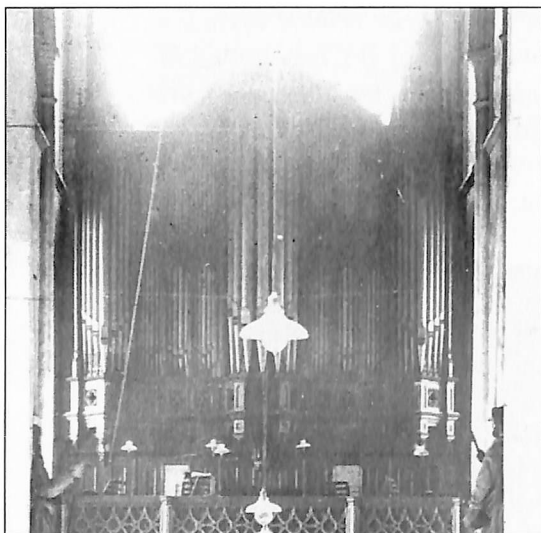
De inhuldiging (11 maart 1859) ging niet ongemerkt voorbij. De Parijse orgelvedette Lefébure-Wély stal de show met zes virtuoze nummers waaronder een “*effet d'orage*”. Zijn prestatie leverde hem niet alleen de aardige som van 1000 fr. op (DOUGLAS, p. 960), maar tevens uitvoerige en lovenswaardige artikelen

zoals: “*M. Lefébure-Wély s'est fait entendre six fois. Le célèbre organiste de la Madeleine, qui connaît admirablement toutes les ressources de l'orgue, lui a fait produire les accents les plus suaves, les plus variés, les plus puissants. Il a fait ressortir tour-à-tour, avec un grand talent, le timbre, l'égalité, la douceur, la force des différents jeux, puis il nous a fait connaître les magnifiques effets d'harmonie, de lointain, de suavité et de puissance du vaste instrument.*”

Afb. 3: Flor Peeters met zijn leerlingen aan het Cavaillé-Collorgel van de Sint-Niklaaskerk te Gent in 1943: v.l.n.r. ?, ?, ?, Hendrik Van Rekkem, Stefaan Dombrecht, Leopold Sluys, ?, Fernand Van den Eede, Gabriel Verschraegen, Flor Peeters, Adolf Balcaen en Bertien De Keyser. Wie kan ons de namen van de onbekenden meedelen?

Le style de l'organiste parisien diffère essentiellement du style allemand: il a moins d'austérité religieuse, de gravité classique, de symétrie musicale que les virtuoses nourris des traditions et des principes de l'école allemande, mais en revanche il a plus de verve et de coloris; plus d'éloquence populaire, si nous pouvons le dire. C'est lui en effet, à la suite de Simon, qui a le plus fait pour populariser l'orgue en France. Ce n'est pas à dire qu'il lui manque la science, ni qu'il ignore les secrets de l'harmonie. Non: mais laissant aux grands maîtres de l'Allemagne le style fugué, il se conforme de parti pris aux instincts et aux besoins sensualistes

© ACL Brussel

Afb. 4: Het Cavaillé-Collorgel in de Sint-Niklaaskerk te Gent (1856)

de son public. En un mot, il s'attache à plaire et il y réussit." (FÉLIX, p. 24-31).

Alleen Fétis, die zich wellicht omwille van artistieke redenen van de Gentse orgelcommissie had gedistantieerd (DOUGLAS, p. 963-964), publiceerde een scherpe aanklacht, niet tegen het orgel en zijn bouwer, maar wel tegen de muzikale smaak van Lefébure en zijn toehoorders: "[...] il ne s'agit plus d'un style qui ait de l'austérité religieuse et de la gravité classique; ce qu'il faut dans l'église, ce qu'on y admet sans vergogne, on ne le dissimule plus: c'est une satisfaction donnée aux instincts et aux besoins sensualistes!" (FÉLIX, p. 33).

In 1863 gaf A. Cavaillé-Coll, voor de som van 1400 fr., het orgel een herstelbeurt (*De Schalmei*, V, 1950, p. 22). Sinds 1964 is het instrument vanwege de restauratiewerken in de Sint-Niklaaskerk volledig afgesloten.

DISPOSITIE

Grand orgue (2de klavier)

Jeux de fond

Montre 16
Montre 8
Bourdon 16
Flûte harmonique 8
Bourdon 8
Prestant 4
Dulciana 4

Jeux de combinaison

Quinte 3
Doublette 2
Fourniture IV
Cymbale III
Bombarde 16
Trompette 8
Clairon 4

Positif (1ste klavier)

Jeux de fond

Quintaton 16

Jeux de combinaison

Flûte octaviante 4

Flûte harmonique 8
Bourdon 8
Viole de gambe 8
Dulciana 4

Doublette 2
Flageolet 1
Trompette 8
Basson-Hautbois 8

Récit (3de klavier)

Jeux de fond

Flûte harmonique 8
Flûte octaviante 4
Viole de gambe 8
Viole d'amour 4
Voix céleste 8

Jeux de combinaison

Octavin harmonique 2
Trompette harmonique 8
Clairon 4
Basson-Hautbois 8
Voix humaine 8

Pédale

Jeux de fond

Contrebasse ou Flûte 16
Basse ou Flûte 16
Octave ou Flûte 4

Jeux de combinaison

Bombarde 16
Trompette 8
Clairon 4

Voettreden: Expression Récit; Trémolo Récit (te gebruiken met de Voix humaine); Récit + Grand Orgue; Positif + Grand Orgue; jeux de combinaison Grand Orgue; jeux de combinaison Positif; octave grave Récit; octave grave Grand Orgue; octave grave Positif; jeux de combinaison Pédale; Pédale aux basses du clavier à mains (= pedaal + Grand Orgue); Effets d'orage.

- Manuaalomvang: C-g³
- Pedaalomvang: C-d¹

INFO

Architect Adrien Bressers (Gent).

LITERATUUR

- KERVYN DE VOLKAERSBEKE, *Les églises de Gand*, Gent, 1858, dl. II, p. 181-184 (met de dispositie van het orgel ontleend aan *Le Messenger de Gand* van 12 maart 1856).
- J. KREPS, *Un orgue centenaire*, in: *Musica Sacra*, LVII, 1956, nr. 4, p. 183-195.
- G. MOORTGAT, *Oude orgels in Vlaanderen* (BRT-brochure nr. 30 van de dienst pers en publicaties), Brussel, 1965, dl. II, p. 66 (afbeelding van de speeltafel).
- J.-P. FÉLIX, *Autour de l'inauguration par Lefébure-Wély, de l'orgue Cavaillé-Coll de l'église St-Nicolas à Gand (1856)*, in: *L'Organiste*, XXV, 1993, nr. 1, p. 15-36.

II. 1871 - GESVES, PAROCHIEKERK

De kerk van Petite Gesves (Rue Petite), nu een fusiegemeente in de provincie Namen, dateert van 1845 en is toegewijd aan Saint-Maximin. Over het oude orgel, een eventuele bestelling of aankoop, zijn geen documenten bewaard. Volgens de huidige pastoor, l'Abbé Guy Conrard, die het weet "van horen zeggen", werd het orgel in de vorige eeuw door graaf de Limminghe, die in Gesves zijn kasteel had, aan de parochie geschonken. Op 19 juli 1871 leverde A. Cavaillé-Coll voor de kerk een *Grand Orgue* op (nr. 370/359 = GH 595) met 2 manualen en 10 spelen. Kostprijs: 10.000 fr.

Afb. 5: Het Cavaillé-Collorgel in de Saint-Maximinkerk te Gesves (1871)

DISPOSITIE

Grand Orgue

Montre 8
Flûte harmonique 8
Bourdon 16
Prestant 4

Récit

Viole de gambe 8
Voix céleste 8
Flûte octaviante 4
Plein-Jeu II-IV
Basson 16
Trompette 8

Pédale

Voettreden: Pédale + Grand Orgue; Pédale + Récit; Grand Orgue + Récit; Trémolo; Expression.

- Manuaalomvang: C-f³
- Pedaalomvang: C-g

INFO

E.H. pastoor Guy Conrard (Gesves).

LITERATUUR

- B. COUVREUR, *Orgues de Wallonie. Inventaires thématiques publiée par la Division du Patrimoine de la Direction générale de l'Aménagement du Territoire, du Logement et du Patrimoine*, Namen, vol. 3, dl. 5, p. 52-53 [ter perse].

III. 1871 - LEUVEN, SINT-JOZEFSKERK

Aanvankelijk stond de Sint-Jozefskerk in de Ravenstraat, vlak achter de universiteitsbibliotheek. Ze werd gebouwd in de jaren 1860-1871. Op 21 juli 1871, één maand voor de plechtige inhuldiging van de kerk (20 augustus 1871), leverde A. Cavaillé-Coll een *Grand Orgue* op (nr. 317/360 = GH 598) met 2 manualen en 10 spelen. Kostprijs: 12.000 fr.

In 1970 werd de kerk, en iets later ook het aanpalende klooster van de Zusters Clarissen-Coletinen in de Bogaardenstraat, volledig afgebroken om plaats te maken voor de parking en het nieuwe faculteitsgebouw van Wijsbegeerte en Letteren van de KU Leuven. Vòòr de afbraak werd, in de zomer van 1969, het orgel door de firma Pels-D'Hondt (Herselt) naar de Sint-Pieterskerk overgebracht. Daar stond het, meer dan 4 jaar lang, in één van de zijkapellen tegenover de sacramentstoren. De nieuwe Sint-Jozefskerk in de Bogaardenstraat werd op 7 december 1974 ingewijd. Vanwege de nieuwe ruimte onderging het orgel een grote verandering. De kast met zwellicken evenals de oorspronkelijke

Afb. 6: Het Cavaillé-Collorgel in de voormalige St.-Jozefskerk te Leuven (1871)

Foto: J.-P. Félix

speeltafel werden weggenomen en in de kelder opgeborgen; het instrument werd uitgebreid met 2 spelen; het pijpwerk werd in de rechtermuur van de kerkruimte ingewerkt, en het loos front (33 pijpen) met neogotisch houtsnijwerk versierd. De transformatie gebeurde door Hubert en August Van de Loo (Leuven).

DISPOSITIE

1871

Grand Orgue

Bourdon 16
Principal 8
Flûte harmonique 8
Plein-Jeu harmonique II
Prestant 4

Récit

Violoncelle 8
Voix céleste 8
Flûte octaviante 4
Trompette 8
Basson 16

Pédale

Voettreden

Réserve; Pédale + Grand Orgue;
Pédale + Récit; Grand Orgue
+ Récit; Tremblant;
Boîte à crochet

- Manuaalomvang: C-f³

- Pedaalomvang: C-g

1974

Manuaal I

Bourdon 16
Principaal 8
Fluit 8
Vulwerk IV
Prestant 4

Manuaal II

Hobo 8
*Holpijp 8
Gamba 8
Zweving 8
Fluit 4
Trompet 8

Pedaal

*Subbas 16

Voettreden

Ped. + I; Ped. + II;
I + II; Trémolo;
zwelltrede

- Manuaalomvang: C-g³
(fis³ en g³ = loze toetsten)

- Pedaalomvang: C-f¹

* Door Van de Loo toegevoegd.

INFO

Gerard Pels (Herselt), August Van de Loo (Herent).

LITERATUUR

- A. FAUCONNIER EN P. ROOSE, *Het historisch orgel in Vlaanderen*. Dl. Iib: *Brabant-Arrondissement Leuven*, Brussel, 1977, p. 359-361.

- J.-P. FÉLIX EN G. HUYBENS, *Leuvense Orgelgids*, Leuven, 1985, p. 34-35 en 52-53.

IV. 1876 - ANTWERPEN, REDEMPTORISTENKLOOSTER

De Congregatie der Redemptoristen - *Congregatio Sanctissimi Redemptoris* (C.S.S.R.) - werd in 1732 in Italië gesticht. De oprichting van een bijhuis te Antwerpen (nog steeds in Hopland 47) dateert van 1858. Op 27 augustus 1876 leverde A. Cavaillé-Coll een *Grand Orgue* op (nr. 386/379 = GH 590) voor de kloosterkerk, toegewijd aan de H. Alphonsus, met 2 manualen en 9 spelen. Kostprijs: 10.000 fr. Dit instrument, vermoedelijk gebouwd rond 1873/74, werd door Cavaillé-Coll ter beschikking gesteld van de organisatoren van het groot muziekfeest (en geen wereldtentoonstelling!) dat van 13 tot 15 augustus 1876 te Antwerpen plaatsvond onder de leiding van Peter Benoit. Na dit festival werd het doorverkocht aan de Redemptoristen. De neogotische orgelkast werd in 1877 door de gebroeders Kockerols te Antwerpen vervaardigd. Toen de kloosterkerk in 1970 werd afgebroken, werd het instrument verkocht, omdat het te groot bleek voor de nieuwe en veel kleinere kapel, en omdat daarenboven de restauratiekosten van het orgel te hoog opliepen. Door

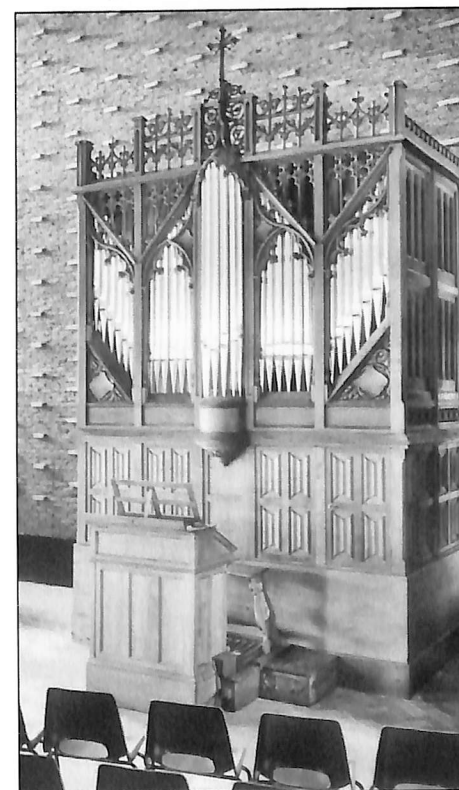

Foto: Orgelbouw Hendriksen & Reitsma

Afb. 7: Het Cavaillé-Collorgel uit de voormalige kapel van de Redemptoristen te Antwerpen (1876)

bemiddeling van de heer D.W.L. Milo, directeur van de AMRO-bank te Nunspeet en groot orgelliefhebber, werd het door de Nieuwe Hervormde Sionskerk (Dreukstraat) te Nunspeet in Nederland aangekocht voor de som van 200.000 BEF. Het werd volledig opgeknapt door de firma Hendriksen & Reitsma (Nunspeet) en in 1971 in de kerk geplaatst.

DISPOSITIE

Grand Orgue

Bourdon 16
Principal 8
Flûte harmonique 8
Prestant 4

Récit

Violoncelle 8
Flûte octaviante 4
Plein-Jeu I-IV
Trompette 8
Clairon 4

Pédale

Voettreden: Pédale + Clairon 4 (Récit); Pédale + Grand Orgue; Pédale + Récit; Grand Orgue + Récit; Tramblant; Boîte expressive.

- Manuaalomvang: C-g³
- Pedaalomvang: aanvankelijk C-g, later (in 1876 ?) C-d¹.

INFO

Pater Maris (C.S.S.R.), mevrouw J.L. Milo (Nunspeet), orgelbouw Hendriksen & Reitsma.

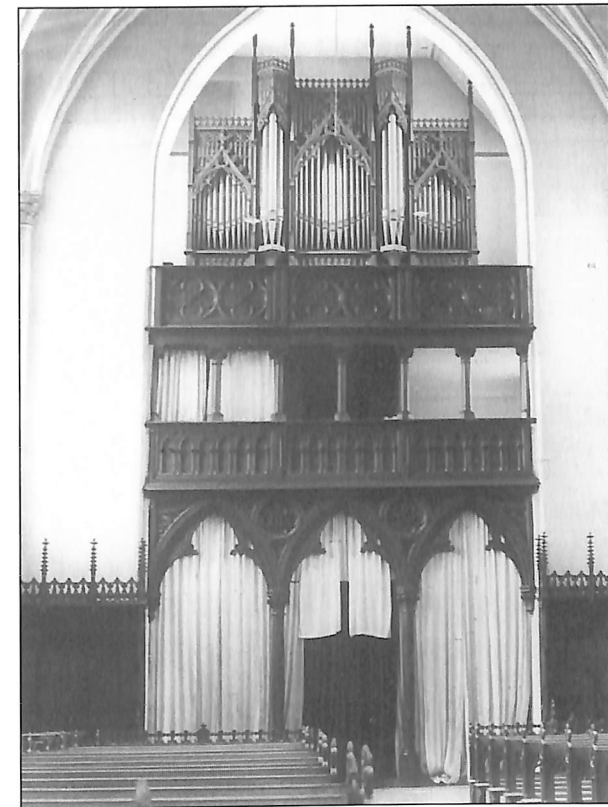
LITERATUUR

- W. HENDRIKSEN, *Een Cavaillé-Coll orgel in Nunspeet*, in: *De Mixtuur*, 1973, nr. 10/mei, p. 170-173.
- J.F. VAN OS, *Langs Nederlandse orgels (Overijssel, Gelderland)*, Baarn, 1978, p. 56 en 158.

V. 1878 - JETTE (BRUSSEL), DAMES DU SACRÉ-COEUR

De congregatie *Dames du Sacré-Coeur*, na W.O.II *Religieuses du Sacré-Coeur*, werd in 1800 in Frankrijk gesticht. De oprichting van een bijhuis in de *Avenue du Sacré-Coeur* te Jette dateert van 1834. De kloosterkapel, toegewijd

aan Maria-Boodschap, en in 1875 ingewijd, werd in 1994 afgebroken. Op 8 augustus 1878 leverde A. Cavaillé-Coll een *Grand-Orgue* op (nr. 493 = GH 591) met 2 manualen en 14 spelen/18 registers. Kostprijs: 25.253,60 fr. Eind december 1983 verkocht de congregatie het instrument aan de stad Hasselt, die allang op zoek was naar een studieorgel voor haar *Stedelijk Muziekconservatorium*. Vanwege de omvang werd het instrument door de firma Draps (Erps-Kwerps) in de Heilig Hartkerk (Palmstraat, Hasselt) geplaatst waar het eind augustus 1984 officieel werd ingespeeld.

Afb. 8: Het Cavaillé-Collorgel uit de voormalige kapel van de Dames du Sacré-Coeur te Jette (1878)

Foto: J.-P. Félix

DISPOSITIE

Grand Orgue

Bourdon 16
Montre 8
Salicional 8
Bourdon 8
Prestant 4
Flûte douce 4
Trompette 8

Récit

Flûte harmonique 8
Viole de gambe 8
Voix céleste 8
Flûte octaviante 4
Octavin 2
Basson-Hautbois 8
Voix humaine 8

Pédale

Sousbasse 16 (= Bourdon 16 - Grand Orgue)

Flûte 8 (= Montre 8 - Grand Orgue)

Basse 8 (= Bourdon 8 - Grand Orgue)

Trompette 8 (= Trompette 8 - Grand Orgue)

Een Flûte 16 en Bombarde 16 werden voorzien maar niet geplaatst.

Voettreden: Pédale + Grand Orgue; Pédale + Récit; Grand Orgue + Récit; Expression Récit; Tremblant; Pédale de tonnerre.

- Manuaalomvang: C-g³

- Pedaalomvang: C-f¹

INFO

Soeur Madeleine-Sophie Siret (Jette).

LITERATUUR

- J.-P. FÉLIX, *L'Orgue Aristide Cavaillé-Coll du couvent du Sacré-Coeur à Jette 1878*, in: *L'Organiste*, XVII, 1985, nr. 3, p. 113-121.

- P. ROOSE, *Cavaillé-Coll's opus 493: eind goed, al goed*, in: *Orgelkunst*, IX, 1986, nr. 2, p. 38-42.

VI. 1879 - GESVES, KASTEEL VAN GRAAF DE LIMMINGHE

Het 17de-eeuwse kasteel van Petite Gesves, een fusiegemeente van Gesves in de provincie Namen, was tot vòdr W.O.I eigendom van de grafelijke familie de Limminghe. Vandaag behoort het toe aan een verre nazaat, Baron Stanislas Houtart. Na de vroegtijdige dood van Alfred de Limminghe (1834 - 1861), die als pauselijke zouaaf te Rome werd vermoord, gingen diens bezittingen over naar zijn oudere broer Léon-Charles Van den Berghe (1826 - 1891), Graaf de Limminghe. Hij huwde in 1849 met Marie-Louise-Joséphine Dumortier (1829 - 1908), dochter van de Doornikse politicus Barthélemy Dumortier. Het paar liet het kasteel verfraaien en voorzag de grote zaal - "la Galerie" genoemd - van een salonorgel. Op 18 januari 1879 leverde A. Cavaillé-Coll een *Grand Orgue* op (nr. 400/395 = GH 596) met 2 manualen en 14 spelen/18 registers. Kostprijs: 29.076,90 fr. Vermoedelijk werd dit orgel eerder gebouwd. In de werklijst van de firma Cavaillé-Coll bevindt het nummer 400/395 zich tussen instrumenten die hoofdzakelijk in de periode van 1872 tot 1874 werden gemaakt. Werd het orgel toen al in het kasteel geplaatst en daar door Charles-Marie Widor op 18

november 1873 ingespeeld? Al even raadselachtig blijven de lotgevallen van dit instrument na 1893. In dat jaar schonk de Gravin het orgel aan de Benedictinessenklooster Sint-Jan en Sint-Scholasticus van Maredret, nabij Maredsous, in de provincie Namen. De eerstesteenlegging van deze abdij

gebeurde op 5 augustus 1891, maar de eigenlijke stichtingsdatum is 8 september 1893. De abdijskerk zelf werd tussen 1898-1907 opgetrokken. Een kleine orgelkroniek uit 1956, bewaard in het archief van de abdij, vermeldt dat het Cavaillé-Collorgel toen 16 spelen bezat, dus 2 meer dan de oorspronkelijke dispositie. Verdere details ontbreken. Van Baron Houtart vernamen we evenwel dat alleen het pijpwerk, de speeltafel en het technisch toebehoren in 1893 aan de abdij werden bezorgd. Het oorspronkelijke orgelbuffet bleef achter in het kasteel, waar het zich trouwens nog steeds bevindt. Het orgel met 16 (?) spelen, waarvan men zelfs niet weet wie het in de abdij plaatste, bleef van 1893 tot 1905 ongewijzigd. Eind april 1905 sloot de toenmalige Abdis Cécile de Hemptinne, wellicht in het vooruitzicht van de afwerking van de nieuwe kloosterkerk, een contract af met de Brusselse orgelbouwer Georges Cloetens (1870 - 1949). Hij verbouwde het instrument tussen 1905 en 1907, breidde het uit van 16 (?) naar 31 spelen, en voorzag het, conform de nieuwe dispositie, van een nieuwe speeltafel. Volgens een door Cloetens eigenhandig geschreven "*Composition complète*" van het nieuwe

Afb. 9: Het lege orgelbuffet en de speeltafel van het Cavaillé-Collorgel in het kasteel van Gesves (1873/79)

© Luc De Vos

Afb. 10: De speeltafel van het orgel in de Saint-Etiennekerk te Statte

© Luc De Vos

orgel (afschrift in de verz. G. Huybens), bleven minstens 9 spelen uit het Cavaillé-Coll-orgel bewaard: *Bourdon 16, Montre 8, Bourdon 8 (?)*, *Prestant 4, Trompette 8* op het *Grand Orgue*; *Flûte harmonique 8, Salicional 8 (?)*, *Voix céleste 8, Plein-Jeu, Basson-Hautbois 8* op het *Récit*. Wat Cloetens na de verbouwing met de overige 7 (?) spelen deed, blijft onduidelijk. In de jaren 1954/1956 werd het orgel opnieuw getransformeerd, dit keer door de firma Delmotte (Doornik). Het instrument heeft (nog steeds) 3 manualen: een *Grand Orgue* met 14 spelen; een *Positif* met 13 spelen, w.o. *Diapason 8, Bourdon 8 (?)* en *Principal 4* uit het Cavaillé-Collorgel; een *Récit* met 19 spelen, w.o. *Flûte harmonique 8, Salicional 8 (?)*, *Voix céleste 8, Cor de nuit 1* die gedeeltelijk uit de oude *Plein-Jeu* werd gehaald, *Trompette 8* en *Basson-Hautbois 8* uit het Cavaillé-Collorgel; een pedaal met 12 spelen.

Op grond van een recente orgelinventaris zou het orgel van de Saint-Etiennekerk te Statte (Hoei) onderdelen (w.o. blaasbalgen, windlade, manualen, registertrekkers en drie spelen, m.n. *Montre, Flûte* en *Voix humaine*) bevatten van het orgel uit het kasteel te Gesves. Maar een andere bron verhaalt (brief dd. 25 maart 1984, verz. F. Delfosse) dat de onderdelen afkomstig zouden zijn van een instrument dat ooit heeft toebehoord aan een rijke Amerikaan die vòòr de oorlog in Parijs woonde maar bij aankomst van de Duitsers de Franse hoofdstad had verlaten. De onderdelen werden tijdens de oorlogsjaren - de kerk van Statte was in 1938 afgebrand - verworven, via Cloetens (?), en in een noodkapel geïnstalleerd. Dit instrument werd in 1955 door de firma Verschueren (Tongeren) naar de nieuwe kerk overgebracht.

DISPOSITIE

Vermoedelijke dispositie van orgel Graaf de Limminghe

Dispositie van orgel te Maredret vòòr de verbouwing door G. Cloetens

Dispositie van orgel te Statte (1997)

Grand Orgue

Montre 8
Flûte 8

Grand Orgue

Montre 8
Flûte harmonique 8

Grand Orgue

Montre 8
Flûte harmonique 8

Bourdon 16
Salicional 8
Prestant 4
Doublette 2
Plein-Jeu II-III

Récit

Nachthorn 8
Viole de gambe 8
Flûte octaviante 4
Voix céleste 4
Trompette 8
Basson-Hautbois 8
Voix humaine 8

Pédale

Soubasse 16 (=Bourdon 16 - Grand Orgue)
Flûte 8 (=Flûte 8 - Grand Orgue)

Bourdon 8 (=Nachthorn 8 - Récit)
Trompette 8 (=Trompette 8 - Récit)

Bourdon 16
Prestant 4
Doublette 2

Bourdon 8
Flûte 4
Trompette harmonique 8

Récit

Cor de nuit (?)
Flûte harmonique 4
Voix céleste 8

Basson-Hautbois 8

Plein-Jeu

Salicional 8
Dulcet 16
+ achtste en onbekend register

Pédale

niet meegedeeld

Bourdon 16
Salicional 8
Prestant 4
Doublette 2

Bourdon 8
Quinte 1 1/2

Récit

Nachthorn 8
Viole de gambe 8
Flûte octaviante 4
Voix céleste 8

Voix humaine 8
Prestant 4
(=Nasard 2 2/3)
Tierce 1 3/5

Pédale

Soubasse 16 (=Bourdon 16 - Grand Orgue)
Flûte 8 (=Flûte harmonique 8 - Grand Orgue)
Bourdon 8 (=Nachthorn 8 - Récit)

Quinte 3 (=Nasard 2 2/3-Récit)

Voettreden

niet meegedeeld

Voettreden

niet meegedeeld

Voettreden

Effets d'orage; Pédale +
Grand Orgue; Pédale +
Récit; Grand Orgue +
Récit; Expression Récit;
Tremblant (?).

Manuaalomvang: C-g³
Pedaalomvang: C-f¹

INFO

Soeur Anne-Cécile Bodart (Maredret), Baron Stanislas Houtart (Gesves/Brussel), Luc De Vos (Bas-Oha), Fernand Delfosse (Hoei).

LITERATUUR

- L. DE VOS, *Orgues de Wallonie. Inventaires thématiques publiée par la Division du Patrimoine de la Direction générale de l'Aménagement du Territoire, du logement et du Patrimoine*, Namen, 1997, vol. 1, dl. 1, p. 44-45.

VII. 1880 - BRUSSEL, KONINKLIJK CONSERVATORIUM

Officieel ging het *Conservatoire royal de musique* te Brussel van start op 13 februari 1832. F.-J. Fétis werd op 15 april 1833 de eerste directeur en gaf als eerste orgelonderricht. De instelling beschikte sedert 1836 over een tweeklaviersorgel met 16 spelen van Pieter-Jan De Volder (W. CALLAERT, *art. cit.*, p. 26-27). In 1841 (tot 1848) werd de Duitser Christian-Frédéric-Jean Girschner (1794 - 1860), die sinds 1840 als organist aan de hofkapel was verbonden, tot orgelleraar aangesteld. Hij werd opgevolgd door twee van zijn leerlingen met name Jaak-Nikolaas Lemmens (van 1849 tot 1869), en Jean-Alphonse-Ernest Mailly (van 1869 tot 1903). Toen het oude studieorgel van De Volder niet meer aan de muzikale eisen voldeed, brachten figuren als Gevaert en Mailly de noodzaak van een nieuw, groter en degelijker instrument in de aandacht. Al in 1866 was overwogen om het orgel van het *Palais Ducal* in de Hertogstraat, ter beschikking te stellen van het conservatorium (P.-J. VAN TIGGELEN, *op. cit.*, p. 6-8). In 1875 werd die mogelijkheid opnieuw onderzocht, maar Gevaert verzette zich vanwege praktische, financiële en vooral muzikale redenen. Uiteindelijk werd, niettegenstaande protesten van Belgische orgelbouwers als Charles Anneessens en Pierre Schyven (CALLAERT, p. 13-14), de bouw van een nieuw orgel toevertrouwd aan A. Cavaillé-Coll. Eind oktober bezorgde hij Gevaert

Foto: J.-P. Félix

Afb. 11: Het Cavaillé-Collorgel in de concertzaal van het Koninklijk Conservatorium te Brussel (1880)

een eerste *Devis Sommaire* van een drieklaviersorgel met 36 spelen (VAN TIGGELEN, p. 10). Aanvankelijk had de orgelbouwer gedacht aan een instrument met dezelfde allures als dat van het Industriepaleis te Amsterdam (nr. 447 = GH 667) met 3 manualen en 48 spelen - in 1922 geplaatst in de stedelijke concertzaal te Haarlem - dat hij in 1875 had gebouwd. Cavaillé-Coll betreurde dat de Belgische staat zo'n instrument niet kon (of wou) bekostigen omdat: 1. hij dezelfde samenstelling voor ogen had als het orgel van Amsterdam; 2. hij het vanuit kunsthistorisch oogpunt een belangrijk project vond; 3. hij de Brusselse concertzaal groot genoeg achtte: "[...] je n'ai trouvé un local aussi spacieux et aussi bien disposé pour recevoir un grand orgue" (VAN TIGGELEN, p. 10). De toenmalige Minister van Binnenlandse Zaken was wel een andere mening toegedaan: voor hem was de concertzaal te Brussel veel kleiner dan die te Amsterdam en behoefde derhalve geen reuzeorgel. Maar A. Cavaillé-Coll, overtuigd van

zijn gelijk, voegde op eigen kosten 8 spelen toe aan het oorspronkelijke ontwerp (nr. 522 = GH 592) (VAN TIGGELEN, p. 18-19). Het orgel telde nu 44 spelen en werd op 14 juli 1880 - het moest immers klaar zijn om de 50ste verjaardag van de Belgische onafhankelijkheid te vieren - opgeleverd (VAN TIGGELEN, p. 13). Kostprijs: 86.490 fr.

Negen jaar later (1889) voegde Cavallé-Coll een *Soubasse 32* toe (5060 fr.) (VAN TIGGELEN, p. 21-22). Vlak vòòr W.O.I werd opnieuw aangestuurd op een uitbreiding van het orgel. Charles Mutin, sinds 1898 opvolger van Cavallé-Coll te Parijs, stelde voor: 1. het pedaal van 4 nieuwe spelen te voorzien, wat in 1922/23 gebeurde; 2. een vierde klavier met 8 nieuwe spelen in te bouwen, wat om financiële redenen werd afgevoerd (VAN TIGGELEN, p. 24-25). Onder de impuls van Charles Hens (1898 - 1967), die in 1952 (tot 1964) Paul de Maleingreau als orgelleraar aan het conservatorium was opgevolgd, werd het instrument in 1960 door de Firma Stevens (Duffel) geëlektrificeerd en met 24 nieuwe spelen uitgebreid.

DISPOSITIE

Grand Orgue (I)

Jeux de Fond	Jeux de Combinaison
Montre 16	Quinte 2 2/3
Bourdon 16	Doublette 2
Montre 8	Fourniture V
Violoncelle 8	Cornet V
Flûte harmonique 8	Bombarde 16
Bourdon 8	Trompette 8
Prestant 4	Clairon 4

Récit Expressif (III)

Jeux de Fond	Jeux de Combinaison
Bourdon 16	Octavin 2
Flûte harmonique 8	Basson 16
Viole de Gambe 8	Trompette 8
Diapason 8	Clairon harmonique 4
Voix céleste 8	
Flûte octaviante 8	
Musette 8	
Voix humaine 8	

Positif Expressif (II)

Jeux de Fond	Jeux de Combinaison
Quintaton 16	Doublette 2
Cor de nuit 8	Carillon I à III
Flûte harmonique 8	Basson 8
Salicional 8	Trompette 8
Unda - Maris 8	Cromorne 8
Principal 4	
Flûte douce 4	

Pédale

Jeux de Fond	Jeux de Combinaison
Soubasse 32 (1889)	Bombarde 16
Contrebasse 16	Trompette 8
Flûte 8	Clairon 4
Violoncelle 8	

Voettreden

Effets d'orage
Tirasse du Grand orgue
Tirasse du Positif
Tirasse du Récit
Anches Pédales
Octaves graves Grand orgue
Octaves graves Positif
Octaves graves Récit
Tremblant du Positif

Tremblant du Récit
Anches du Grand orgue
Anches du Positif
Anches du Récit
Copula du Grand orgue
Copula du Positif
Copula du Récit
Copula du Récit au Positif

- Manuaalomvang: C-g³
- Pedaalomvang C-f¹

LITERATUUR

- J. KREPS, *Bach et l'orgue catholique. Lemmens à l'école de Fétis*, in: *Musica Sacra*, LIII, 1952, nr. 3, p. 73-96.

- P.-J. VAN TIGGELEN, *Le grand orgue du Conservatoire Royal de Musique de Bruxelles (1880)*, in: *Communications des Archives Centrales de l'Orgue*, 1983, nr. 1, 68 p.

- J.-P. FÉLIX, *Inventaire des orgues de Bruxelles*, Brussel, 1994, p. 204-210 (orgue de la grande salle de concerts).

- W. CALLAERT, *Alphonse Maily (1833-1918). Een vergeten grootheid van de Belgische orgelkunst*, in: *Orgelkunst*, XX, 1997, nr. 3, p. 3-36.

VIII. 1880 - GENT, JEZUÏETENKLOOSTER

De oude residentie O.-L.-Vrouw van Vlaanderen van de Jezuiten te Gent bevond

Afb. 12: Het Cavallé-Collorgel uit de kapel van de voormalige Jezuitenresidentie te Gent (1880)

Foto: E. Dewaersegger

zich in de Bestormstraat 26, nu de Posternestraat. Het gebouw diende jarenlang als retraitshuis en werd in 1957 verkocht.

Een eerste poging om in de kapel van het residentiehuis een orgel te plaatsen dateert van 1869. Op 9 december van dat jaar deed A. Cavaillé-Coll een offerte van een instrument met 20 spelen (document bewaard in het archief van de Jezuïeten te Heverlee). De 2 klavieren waren aan de prospectzijde ingebouwd. Kostprijs: 20.000 fr. + 2.000 fr. voor het transport en de installatie. Wellicht om financiële redenen werd dit plan niet uitgevoerd. Pas op 16 september 1880 leverde A. Cavaillé-Coll voor de kapel een *Grand Orgue* op (nr. 536 = GH 594) met 2 manualen en 13 spelen/16 registers. Kostprijs: 19.500 fr. Dit instrument was een licht gewijzigde en goedkopere versie van de offerte uit 1869.

In 1959, twee jaar na de opheffing van de Gentse residentie, werd het orgel door de firma Klais (Bonn) en adviseur pater Jozef Kreps (Leuven) naar de kapel van het nieuwe studiehuis van de Jezuïeten (Waversebaan 220) te Heverlee overgebracht.

DISPOSITIE

1869

Grand Orgue

Bourdon 16
Flûte harmonique 8
Montre 8
Salicional 8
Bourdon 8
Prestant 4
Quinte 3 2/3
Doublette 2

Récit

Flûte traversière 8
Viole de gambe 8
Voix céleste 8
Flûte octaviante 4
Octavin 2

1880

Grand Orgue

Bourdon 16
Flûte harmonique 8
Montre 8
Salicional 8

Prestant 4
Plein-Jeu harmonique II-III

Récit

Bourdon 8 (=Bourdon 8 - Grand Orgue, 1869)
Viole de gambe 8
Voix céleste 8
Flûte octaviante 4
Voix humaine 8

Basson 8-16
Trompette 8
Clairon-Hautbois 4-8

Pédale

Soubasse 16

Flûte 8

Bombarde 16
Trompette 4-8

Voettreden

Grand Orgue + Récit;
Pédale + Grand Orgue; Pédale
+ Récit; Expression Récit;
Trémelo (Récit); Effets d'orage.

- Manuaalomvang : C-g³
- Pedaalomvang : C-f¹

Basson-Hautbois 8
Trompette 8

Pédale

Soubasse 16 (=Bourdon 16 -
Grand Orgue)

Basse 8 (=Flûte harmonique 8 -
Grand Orgue)

Trompette 8 (=Trompette 8 - Récit)

Voettreden

Grand Orgue + Récit; Pédale +
Grand Orgue; Pédale + Récit;
Tremblant; Expression Récit.

- Manuaalomvang : C-g³
- Pedaalomvang : C-f¹

LITERATUUR

- G. MOORTGAT, *Oude orgels in Vlaanderen* (BRT-brochure nr. 30 van de dienst pers en publicaties), Brussel, 1965, dl. II, p. 70-71.
- J.-P. FÉLIX EN G. HUYBENS, *Leuvense orgelgids*, Leuven, 1985, p. 132-133.

IX. 1891 - JUPILLE [- LEZ - LIÈGE], SOEURS DE NOTRE-DAME

De congregatie *Religieuses of Soeurs de Notre-Dame*, later *Chanoinesses régulières de Saint-Augustin*, werd in 1597 in Frankrijk gesticht. De oprichting van een bijhuis te Luik (Jupille-lez-Liège) dateert van 1879. Omstreeks 1880 kochten de zusters een privé-woning aan met bijhorende toren, in de volksmond "la tour Charlemagne". De woning werd tot een klooster omgebouwd en de toren in het kloostercomplex ingewerkt. Later volgde een schoolgebouw. Op 18 april 1891 leverde A. Cavaillé-Coll voor de nieuwe kloosterkapel een *Grand Orgue* op (nr. 652 = GH 597) met 2 manualen en 8 spelen. Kostprijs: 12.000 fr.

In de nacht van 30 april op 1 mei 1990 werd een deel van de school, het klooster en de kapel door een brand verwoest. Daarbij ging het orgel volledig

verloren. Begin mei 1990 verlieten de zusters hun klooster en droegen alle gebouwen over aan de inrichtende macht van het huidige *Institut Notre-Dame*.

DISPOSITIE

Grand Orgue

Montre 8
Prestant 4
Flûte harmonique 8
Bourdon 8

Pédale

Voettreden : Pédale + Grand Orgue;
Pédale + Récit; Grand Orgue + Récit; Appel
d'anches; Boîte expressive.

Manuaalomvang: C - g³
Pedaalomvang: C - g

INFO

Soeur Marie-Noël (Jupille), Ghislain Zeevaert, organist en muziekleraar aan het *Institut Notre-Dame*.

LITERATUUR

Een getikt verslag dd. 8 mei 1990 van 3 bladzijden dat door de heer Gh. Zeevaert werd opgesteld voor de directie van het Institut en de verzekering.

Récit

Viole de gambe 8
Flûte octaviante 4
Voix céleste 8
Basson 8

Foto: L. De Vos en G. Zeevaert

Afb. 13: Het verdwenen Cavaillé-Collorgel in de kapel van de Soeurs de Notre-Dame te Jupille (1891)

Belgische orgelmuziek uit de 19de eeuw

In het laatste juninummer van *Orgelkunst* verscheen in onze reeks "Belgische orgelmuziek in de 19de eeuw" een eerste aflevering over de rijke collectie van bibliotheek van het Koninklijk Conservatorium te Brussel van de hand van Johan Eeckeloo. In het septemnummer moesten we, gezien de uitzonderlijke lengte van het artikel over Mailly een tweede aflevering even verdagen. Hier volgt het dan. De indeling en ook de bibliografische regels zijn dezelfde gebleven als bij de vorige afleveringen.

Bibliotheek Koninklijk Conservatorium Brussel (II)

JOHAN EECKELOO

I. COMPOSITIES (VERVOLG)

MAES, LOUIS (1850 - 1906)

- *Quatre morceaux pour Harmonium, Op. 176, Souvenir bien reconnaissant à son Elève Mademoiselle Marie de la Croix.* In: M.P. VAN DER HAEGEN. *Edition nationale des oeuvres des artistes musiciens.* Uitgave A, nr. 1. L' imprimerie. Brussel, 1899. Pp. 23-33. - 35 cm.

[Met vooraan in publicatie korte biografie van componist]
26668 onderdeel-03

MAILLY, ALPHONSE (1833 - 1918)

- *En toi est le repos: Petite pièce pour orgue, à mon élève et ami Eusebio Daniel.* Augener, 13270. London, [voor 1906]. - 3 p.; 26 x 35 cm.

[Met achteraan fondslijst van de uitgever]

[Met handgeschreven opdracht: "à Alfred Wotquenne! à l'éminent Préfet, au fidèle ami, Bruxelles, 28.5.1906. A.M."]

26604

- *Allegro con Brio aus der Sonate Op. 1.* In: J. DIEBOLD E.A. *Neue größere und kleinere Orgelstücke zur Übung sowie zum gottesdienstlichen- und Konzert-Gebrauch = New Collection of Organ Pieces for Seminaries and for Use at Divine Service and Concerts = Nouveau recueil de pièces pour orgue à l'usage des séminaires, des services religieux et des concerts.* Otto

---

Junne, Schott Frères, OJ 4348a (F.M. Geidel). Leipzig-Brussel, 1906. Dl. I, pp. 56-64.

61953 onderdeel-53

- *Esquisse pour le grand orgue, à mon élève et ami Edouard Danneels*. Augener, 13700. London, [voor 1908]. - 3 p.; 26 x 35 cm.

[Met achteraan fondslijst van de uitgever]

[Met twee handgeschreven opdrachten: "au Maître et à l'ami! [= Gevaert] *Respectueux et tendre souvenir, A. M. 14-10.1908.*" gevolgd door "Donné à la Bibliothèque du Conservatoire Novembre 1908 F.A. Gevaert"]

26605

- *Adagio du 7ième Concerto de G.F. Haendel. Transcription pour orgue seul par Alphonse Mailly*. In: *Deux transcriptions pour orgue seul au Maître F.A. Gevaert*. Schott, SF 5317 (Leipzig, Röder). Brussel, cop. 1908. - 5 p.; 34 cm.

[Transcriptie van orgelconcerto HWV 309]

[Met opdracht: "Donné à la Bibliothèque du Conservatoire F. A. Gevaert, Novembre 1908"]

24502

- *Sinfonia de la 29ième Cantate de J. S. Bach. Transcription pour orgue seul par Alphonse Mailly*. In: *Deux transcriptions pour orgue seul au Maître F.A. Gevaert*. Schott, SF 5317 (Leipzig, Röder). Brussel, cop. 1908. - 11 p.; 34 cm.

[Transcriptie van cantate BWV 29]

[Met opdracht: "Donné à la Bibliothèque du Conservatoire F. A. Gevaert, Novembre 1908".]

24502

- *Prélude*. In: O. GAUSS. *Orgel-Kompositionen aus alter und neuer Zeit zum kirchlichen Gebrauch wie zum Studium*. Alfred Coppenrath. Regensburg, 1909. Dl. III, pp. 114-115.

[Fragment uit sonate nr. 1, op. 1]

25314-(3) onderdeel-37

- *Noël, à mon élève et ami Louis De Bondt*. In: J. JOUBERT. *Les maîtres contemporains de l'orgue*. Senart-Roudanez-[et al.], SR 2954. Parijs [etc.], cop. 1912. Dl. III, p. 91. - 32 cm.

25315-(3)

- *Elévation, à Monsieur l'abbé J. Joubert*. In: J. JOUBERT. *Les maîtres contemporains de l'orgue*. Senart-Roudanez-[et al.], SR 2954. Parijs [etc.], cop. 1912. Dl. III, pp. 92-93. - 32 cm.

25315-(3)

- *Six morceaux caractéristiques pour harmonium, à son élève Madame Marguerite De Cluzeau, Op. 3*. Schott [et al.], SF 1347. Parijs [etc.], [1868]. - 39 p.; 36 cm.

[Bevat: 1. *Rêverie*, 2. *Le badinage*, 3. *Le crépuscule*, 4. *La pastorale*, 5. *L'Angélus* en 6. *La fête villageoise*]

[Titelpagina gescheurd]

68665

MARSICK, ARMAND

- *Poème nuptial pour grand orgue, à Madame Armand Marsick, née Paola Sampieri*. (*Répertoire Moderne du Grand-Orgue*). Alphonse Leduc, AL 15265 (Delpiéseute). Parijs, cop. 1913. - 9 p.; 31 cm.

[Jaar van compositie: 1910]

34652

MAWET, FERNAND

- *Pastorale*. In: J. JOUBERT. *Les maîtres contemporains de l'orgue*. Senart-Roudanez-[et al.], SR 2954. Parijs [etc.], cop. 1912. Dl. III, pp. 100-102. - 32 cm.

25315-(3)

MINET, MARIE

zie POLAWSKI, JOSPEH

MOORTGAT, ALPHONSE

- *Postludium*. In: O. GAUSS. *Orgel-Kompositionen aus alter und neuer Zeit zum kirchlichen Gebrauch wie zum Studium*. Alfred Coppenrath. Regensburg, 1909. Dl. III, pp. 127-128.

[Op partituur vermeld: *Originalkomposition*]

25314-(3) onderdeel-41

- *Noël*. In: J. JOUBERT. *Les maîtres contemporains de l'orgue*. Senart-Roudanez-[et al.], SR 2954. Parijs [etc.], cop. 1912. Dl. III, pp. 112-113. - 32 cm.

25315-(3)

MOULAERT, RAYMOND

- *Deux pièces pour orgue ou harmonium, à Monsieur Alph. Mailly: 1. Choral, 2. Méditation*. In: J. JOUBERT. *Les maîtres contemporains de l'orgue*. Senart-Roudanez-[et al.], SR 2954. Parijs [etc.], cop. 1912. Dl. III, pp. 116-118. - 32 cm.

25315-(3)

Junne, Schott Frères, OJ 4348a (F.M. Geidel). Leipzig-Brussel, 1906. Dl. I, pp. 56-64.

61953 onderdeel-53

- *Esquisse pour le grand orgue, à mon élève et ami Edouard Danneels*. Augener, 13700. London, [voor 1908]. - 3 p.; 26 x 35 cm.

[Met achteraan fondslijst van de uitgever]

[Met twee handgeschreven opdrachten: "au Maître et à l'ami! [= Gevaert] *Respectueux et tendre souvenir, A. M. 14-10.1908.*" gevolgd door "Donné à la Bibliothèque du Conservatoire Novembre 1908 F.A. Gevaert"]

26605

- *Adagio du 7ième Concerto de G.F. Haendel. Transcription pour orgue seul par Alphonse Mailly*. In: *Deux transcriptions pour orgue seul au Maître F.A. Gevaert*. Schott, SF 5317 (Leipzig, Röder). Brussel, cop. 1908. - 5 p.; 34 cm.

[Transcriptie van orgelconcerto HWV 309]

[Met opdracht: "Donné à la Bibliothèque du Conservatoire F. A. Gevaert, Novembre 1908"]

24502

- *Sinfonia de la 29ième Cantate de J. S. Bach. Transcription pour orgue seul par Alphonse Mailly*. In: *Deux transcriptions pour orgue seul au Maître F.A. Gevaert*. Schott, SF 5317 (Leipzig, Röder). Brussel, cop. 1908. - 11 p.; 34 cm.

[Transcriptie van cantate BWV 29]

[Met opdracht: "Donné à la Bibliothèque du Conservatoire F. A. Gevaert, Novembre 1908".]

24502

- *Prélude*. In: O. GAUSS. *Orgel-Kompositionen aus alter und neuer Zeit zum kirchlichen Gebrauch wie zum Studium*. Alfred Coppenrath. Regensburg, 1909. Dl. III, pp. 114-115.

[Fragment uit sonate nr. 1, op. 1]

25314-(3) onderdeel-37

- *Noël, à mon élève et ami Louis De Bondt*. In: J. JOUBERT. *Les maîtres contemporains de l'orgue*. Senart-Roudanez-[et al.], SR 2954. Parijs [etc.], cop. 1912. Dl. III, p. 91. - 32 cm.

25315-(3)

- *Élévation, à Monsieur l'abbé J. Joubert*. In: J. JOUBERT. *Les maîtres contemporains de l'orgue*. Senart-Roudanez-[et al.], SR 2954. Parijs [etc.], cop. 1912. Dl. III, pp. 92-93. - 32 cm.

25315-(3)

- *Six morceaux caractéristiques pour harmonium, à son élève Madame Marguerite De Cluzeau, Op. 3*. Schott [et al.], SF 1347. Parijs [etc.], [1868]. - 39 p.; 36 cm.

[Bevat: 1. *Rêverie*, 2. *Le badinage*, 3. *Le crépuscule*, 4. *La pastorale*, 5. *L'Angélu*s en 6. *La fête villageoise*]

[Titelpagina gescheurd]

68665

MARSICK, ARMAND

- *Poème nuptial pour grand orgue, à Madame Armand Marsick, née Paola Sampieri*. (*Répertoire Moderne du Grand-Orgue*). Alphonse Leduc, AL 15265 (Delpiéseute). Parijs, cop. 1913. - 9 p.; 31 cm.

[Jaar van compositie: 1910]

34652

MAWET, FERNAND

- *Pastorale*. In: J. JOUBERT. *Les maîtres contemporains de l'orgue*. Senart-Roudanez-[et al.], SR 2954. Parijs [etc.], cop. 1912. Dl. III, pp. 100-102. - 32 cm.

25315-(3)

MINET, MARIE

zie POLAWSKI, JOSPEH

MOORTGAT, ALPHONSE

- *Postludium*. In: O. GAUSS. *Orgel-Kompositionen aus alter und neuer Zeit zum kirchlichen Gebrauch wie zum Studium*. Alfred Coppenrath. Regensburg, 1909. Dl. III, pp. 127-128.

[Op partituur vermeld: *Originalkomposition*]

25314-(3) onderdeel-41

- *Noël*. In: J. JOUBERT. *Les maîtres contemporains de l'orgue*. Senart-Roudanez-[et al.], SR 2954. Parijs [etc.], cop. 1912. Dl. III, pp. 112-113. - 32 cm.

25315-(3)

MOULAERT, RAYMOND

- *Deux pièces pour orgue ou harmonium, à Monsieur Alph. Mailly: 1. Choral, 2. Méditation*. In: J. JOUBERT. *Les maîtres contemporains de l'orgue*. Senart-Roudanez-[et al.], SR 2954. Parijs [etc.], cop. 1912. Dl. III, pp. 116-118. - 32 cm.

25315-(3)

PAEPEN, ALEXANDER

- *Cinq petits préludes en sol majeur et mineur, to Walter W. Hedgcock Esq.re.* In: J. JOUBERT. *Les maîtres contemporains de l'orgue.* Senart-Roudanez-[et al.], SR 2954. Parijs [etc.], cop. 1912. Dl. III, pp. 128-131. - 32 cm.

25315-(3)

PÂQUE, DÉSIRÉ

- *Canon à l'octave (organo pleno).* In: O. GAUSS. *Orgel-Kompositionen aus alter und neuer Zeit zum kirchlichen Gebrauch wie zum Studium.* Alfred Copenrath. Regensburg, 1909. Dl. III, pp. 120-121.

[Op partituur vermeld: *Originalkomposition*]

25314-(3) onderdeel-39

POLAWSKI, JOSEPH (pseudoniem van MARIE MINET)

- **Manuscript:** *Prélude pour harmonium N° 3.* - 5 p.; 32 cm.

[Autograaf. Genoteerd in potlood]

27216-(01)

- **Manuscript:** *Prélude pour harmonium.* - 2 p.; 33 cm.

[Autograaf genoteerd in inkt, met op laatste pagina enkele schetsen in potlood]

27216-(02)

- **Manuscript:** *Prélude 1 pour orgue. Orgue solo.* Op. 64. - 4 p.; 32 cm.

[Autograaf. Voormalige titel *Choral* geschrapt]

27216-(03)

- **Manuscript:** *Prélude 1 [à 4 mains].* Op. 64. - 4 p.; 32 cm.

[Autograaf. Voormalige titel *Choral* geschrapt. Zie ook 27216-(03)]

27216-(04)

- **Manuscript:** *Mélodie pour orgue ou piano.* Op. 65. - 4 p.; 32 cm.

[Autograaf. Voormalige titel *Romance sans paroles* geschrapt]

27216-(05)

RADOUX, JEAN-THÉODORE

- *Communion.* In: H. HAZÉ. *Album d'auteurs modernes: pièces inédites pour orgue ou Harmonium.* Gounin-Ghidone, GG 286 (28) (Delauchy). Parijs, 1894. - 2 p.; 33 cm.

69827-(1) onderdeel-28

- *Prière.* In: J. JOUBERT. *Les maîtres contemporains de l'orgue.* Senart-Roudanez-[et al.], SR 2954. Parijs [etc.], cop. 1912. Dl. III, p. 142. - 1 p.; 32 cm.

25315-(3) onderdeel

ROSOOR, LOUIS

- *Communion, à Monsieur le vicaire général V. Durez.* In: J. JOUBERT. *Les maîtres contemporains de l'orgue.* Senart-Roudanez-[et al.], SR 2954. Parijs [etc.], cop. 1912. Dl. III, pp. 153-155. - 3 p.; 32 cm.

25315-(3) onderdeel

- *Canzone, à Monsieur l'Abbé Joubert.* In: J. JOUBERT. *Les maîtres contemporains de l'orgue.* Senart-Roudanez-[et al.], SR 2954. Parijs [etc.], cop. 1912. Dl. III, pp. 156-160. - 5 p.; 32 cm.

25315-(3) onderdeel

TINEL, EDGAR

- *Sonate in G moll für die Orgel, Herm Alphonse Maily gewidmet, Op. 29.* Breitkopf & Härtel [et al.], 17696. Leipzig-Brussel-[etc.], [1892]. - 25 p.; 35 cm.

[Met beperkte fondscatalogus van uitgever achteraan]

13297

- *Andante.* In: O. GAUSS. *Orgel-Kompositionen aus alter und neuer Zeit zum kirchlichen Gebrauch wie zum Studium.* Alfred Copenrath. Regensburg, 1909. Dl. III, pp. 116-119.

[Fragment uit sonate in g-kl-t, op. 29]

25314-(3) onderdeel-38

VAN DAMME, PIERRE

- *Pastorale.* In: J. JOUBERT. *Les maîtres contemporains de l'orgue.* Senart-Roudanez-[et al.], SR 2954. Parijs [etc.], cop. 1912. Dl. III, pp. 201-204. - 4 p.; 32 cm.

25315-(3) onderdeel

VAN DEN ABEELE, CYRIEL

- *Andante con espressione, à mon Curé Le très Révérend Monsieur l'Abbé Cruyt.* In: J. JOUBERT. *Les maîtres contemporains de l'orgue.* Senart-Roudanez-[et al.], SR 2954. Parijs [etc.], cop. 1912. Dl. III, pp. 205-207. - 3 p.; 32 cm.

25315-(3) onderdeel

VANDENBERGHE, PHILIPPE

- *Quarante-huit études de genre pour orgue, avec ou sans pédales (ad libitum), appropriées au Service Divin.* Op. 27. 4 dln. [In eigen beheer]. Menen, 1864. - 59 pp.; 36 cm.

["M. Struye" enkel genoteerd op 4de volume]

67977

VAN DEN GHEYN, MATTHIAS

- *Recueil de productions légères pour Clavecin (ou Piano), à Leurs Altesses Royales et Impériales Monseigneur le Duc et Madame la Duchesse de Brabant.* Uitg. X. VAN ELEWYCK. Schott [et al.]. Brussel-[etc.], 1863. - 43 p.; 34 cm.

[Bewaard in 2 exemplaren]

06256 [Met opdracht: "*Hommage au Conservatoire royal de Bruxelles. Chevalier van Elewyck*"]

26636

- *Morceaux fugués, publiés avec la collaboration de J.-N. Lemmens.* Uitg. X. VAN ELEWYCK. Schott [et al.]. Bruxelles [etc.], 1865. - 20 p.; 34 cm.

[Voor facsimile zie B-Bc 76625. Zie ook B-Bc 82740-(2)]

[Bewaard in 2 exemplaren]

06257 [Met opdracht: "*Hommage au Conservatoire royal de Bruxelles. Chevalier van Elewyck*"]

26637

VAN DURME, OSCAR

- *Oeuvres pour orgue: Collection de 44 pièces pour orgue avec et sans pédales pouvant servir également pour l'harmonium.* 2 dln. Ledent-Malay, E 88 G; 102; 96; 132; 145; 148; 147; 104; 151; 158; 175; 181; 183; 202; 200; 203; 210; 211; 212 (Leipzig, Röder). Brussel, [1904]. - 60 en 45 pp.; 23 x 28 cm.

[Bevat diverse opusnummers. Het 1ste deel is een herdruk, het 2de deel is vermoedelijk een eerste uitgave. Dit deel bevat woord vooraf door auteur en beperkte fondscatalogus Van Durme van de uitgever]

61966-(1-2)

VAN ELEWYCK, XAVIER

- *Collection d'oeuvres: à Leurs Majestés le Roi et la Reine des Belges. Composées par d'anciens et de célèbres clavicinistes flamands.* 2 dln. Schott [et al.], SF 2353-2356; 2437-2454. Brussel [etc.], 1877. - 136 en 161 pp.; 35 cm.

[Bewaard in 2 exemplaren]

06330 en 28377

VERHELST, FRANÇOIS

- *I. Adagio, 2. Larghetto.* In: J. JOUBERT. *Les maîtres contemporains de l'orgue.* Senart-Roudanez-[et al.], SR 2954. Parijs [etc.], cop. 1912. Dl. III, pp. 208-210. - 3 p.; 32 cm.

25315-(3) onderdeel

II. ORGELMETHODEN

LEMMENS, JAAK-NICOLAAS

- *Ecole d'orgue basée sur le plain-chant romain, adoptée par les Conservatoires de Bruxelles, de Paris et de Madrid, par l'Ecole de Musique Religieuse de Paris, les Ecoles Normales, etc.* C. Vanderauwera. Brussel, 1862. - 192 p.; 35 cm.

[Met korte inleiding over vingerzetting door auteur. Op verso Franse titel gesigeneerd door Lemmens]

[Bewaard in 2 exemplaren]

35161 [Met eigendomssignatuur van Charles V. Stanford op band en Franse titel. Gevolgd door opdracht: "*A Monsieur Le[?] Brady, Souvenir d'amitié, J. Lemmens, Dublin, ce 12 Novembre, 1862*"]

61884

III. THEORETISCHE WERKEN OVER ORGEL

COUWENBERGH, H. V.

- *L'orgue ancien et moderne: Traité historique, théorique et pratique de l'orgue et de son jeu.* Van In. Lier, 1887. - 360, IV p.; fig.; 25 cm.

[Met repertoirelijst, index en inhoudsopgave]

09979

GIROD, LOUIS

- *Connaissance pratique de la facture des grandes orgues: Ouvrage indispensable à ceux qui sont chargés de l'acquisition d'un orgue ou de son entretien.* Ad. Wesmael-Charlier. Namen, 1875. - 129 p.; fig.; 23 cm.

[Met opdracht: "*A Monsieur Gevaert. Hommage de l'Auteur, L. G.*"]

[Voor facsimile zie B-Bc 58420-(67)]

09978

GRÉGOIR, EDOUARD

- *Historique de la facture et des facteurs d'orgue, avec la nomenclature des principales orgues placées dans les Pays-Bas et dans les provinces flamandes de la Belgique, suivi d'une galerie biographique d'organistes célèbres et d'une notice sur les maîtres de chapelle et organistes de la cathédrale d'Anvers.* Dela Montagne. Antwerpen, 1865. - 304 p.; 23 cm.

[Voor facsimile zie B-Bc 58420-(15)]

09975

LORET, FRANÇOIS

- *Quelques mots sur la facture d'orgues*. H. Dierickx-Beke Fils. Mechelen, 1867. - 29 p.; 25 cm.

09977

SAMUEL, ADOLPHE

- *Sur la musique dans les églises. Lettre extraite de la revue Musica Sacra N° 3 - Octobre 1896*. Beyer. Gent, 1896. - 8 p.; 21 cm.

[Overdrukken, bewaard in 2 exemplaren]

29748-a [Met handgeschreven opdracht: "A mon très excellent Ami Maurice Kufferath Affection et dévouement, Adolphe Samuel". Beschadigd exemplaar. Herkomst: *Fonds Maurice Kufferath*]

29748-b [Met opmerking in handschrift van Van den Borren: "Don de M. Paul Samuel (1930)"]

De gerealiseerde vernieuwingen, samen met de normale stijging van de onkosten, nopen tot een wijziging van de prijs voor een abonnement. De nieuwe prijs voor een jaarabonnement is vastgesteld op 600 BEF. Om de orgelstudenten te steunen en te helpen, is voor hen tijdens hun studies een reductie voorzien. Zij dienen 400 BEF te betalen. Een steunabonnement van 2.000 BEF wordt ervaren als een extra aanmoediging, waarvoor oprechte dank. Oude nummers/jaargangen zijn verkrijgbaar tegen gunstige voorwaarden. Een spoedige overschrijving komt ten goede aan een doelmatige werkorganisatie van de abonnee en *Orgelkunst*, waarvoor oprechte dank.

Besprekingen

CD's

Joseph Jongen - Ausgewählte Orgelwerke, Organ works, Oeuvres pour orgue door JOZEF SLUYS aan het Sauer-orgel van de Erlöserkirche te Bad Homburg

Uitgave: Prezioso, Organa Belgica - CD 820.205

Onverdroten gaat de Brusselse kathedraalorganist Jozef Sluys verder met opnamen van orgelmuziek van ofwel Belgische componisten, ofwel gespeeld op Belgische orgels. Sedert 1989 kwamen reeds vier producties aan de beurt: orgelmuziek van August De Boeck en Edgard Tinel (CD 820.201), kamermuziek met orgel van Marcel Dupré (CD 820.202), orgelmuziek van Flor Peeters (CD 820.204) en orgelwerken van Jaak-Nicolaas Lemmens (CD 820.203). Een vijfde, niet minder boeiende realisatie, is de onlangs verschenen CD met een representatieve keuze uit het orgelwerk van Joseph Jongen. Brilljante bladzijden (*Toccata* in Des en *Sonata Eroïca* in cis) wisselen af met intiemere composities (*Chant de Mai* in As, *Menuet-Scherzo* in d, *Prière* in H, *Improvisation-Caprice* in e, *Choral* in E, *Petit prélude* in g, *Scherzetto* in h, *Cantabile* in G en *Prélude et Fugue* in Es).

De Luikse componist Joseph Jongen (1873-1953) hoeft vrijwel niet meer te worden voorgesteld. Zelf was hij een uitmuntend pianist en organist. In 1897 verwierf hij de Romeprijs waardoor hij vanaf oktober 1898 o.m. te Berlijn kon verblijven. Aldaar volgde hij het rijke concertleven en zal hij er ook het schitterende Wilhelm Sauerorgel (113 registers) van de Berlijnse Domkirche gehoord hebben. Het rijke kleurenpalet van dit instrument zal zijn registratiekunst zonder twijfel beïnvloed hebben. Ook deze opname gebeurde op een Sauerorgel, dat van Bad Homburg. Dit instrument wijkt enigszins af van het geïkete schema dat Sauer bij zijn overigens overvloedige orgelproductie toepaste. In Homburg werd het een tweemanualig orgel met pedaal waaraan echter een derde manuaal, een *Fernwerk* met acht registers, toegevoegd werd. Wegens een vertraging in aanspraak kon het echter moeilijk gelijktijdig met de andere klavieren gebruikt worden. Het echo-effect van dit *Fernwerk* werd dankbaar aangewend in het *Prière* in H. Aan de beperkingen van dit instrument werd bij de restauratie in 1908, door de firma *Föster & Nicolaus* uit Lich (Oberhessen) een derde manuaal bijgevoegd zodat nu ook het grote romantisch repertorium kan worden uitgevoerd.

Eens te meer bevat deze CD een merkwaardige vertolking van Jozef Sluys, in een technisch en akoestisch voorbeeldige opname. De uitgebreide en knappe bijgaande tekst is van John Scott Whiteley. Een waardige hulde aan een verdienstelijk componist en een wezenlijke verrijking van het Belgisch orgelrepertorium.

BERNARD HUYS

Boeken

ALFRED REICHLING (ED.). *Aspekte der Orgelbewegung*.
Uitgave: Im Auftrag der Gesellschaft der Orgelfreunde, Merseburger Verlag, Kassel,
1995, 548 p.

Deze lijvige studie is opgedragen aan Wolfgang Adelung (+1994), voormalig voorzitter van de GdO en exponent van de *Orgelbewegung*, zij het dan in de na-oorlogse periode. In dit boek wordt ingegaan op een aantal aspecten van de *Orgelbewegung*, een beweging ontstaan in Duitsland in de jaren 1920 en niet te verwarren met de *Elzasser Orgelbewegung* van Emile Rupp en Albert Schweitzer, die niet alleen chronologisch vroeger is ontstaan, maar die ook een heel ander doel nastreefde (zie ook *Orgelkunst*, XV, 1992, nr. 4, p. 189).

In een eerste (uitgebreid) hoofdstuk wordt door A. Reichling de geschiedenis en de evolutie van de *Orgelbewegung* geschetst, zoals ze nu uit de toenmalige publicaties is op te maken. In verdere hoofdstukken wordt de uitstraling van de beweging in de omliggende landen besproken, wordt aandacht besteed aan enkele figuren en exponenten van de beweging zoals Hans Henry Jahn, Christhardt Mahrenholz, Hans Klotz, orgelbouwer Paul Ott, componisten Hugo Distler en J.N. David. Verder worden een aantal orgels besproken die tijdens de hoogdagen van de *Orgelbewegung* gebouwd of "gerestaureerd" werden. Tenslotte is er een bijdrage van Manfred Schwartz, *Umgang mit Orgeln der Orgelbewegung*, waarin op zeer genuanceerde wijze wordt ingegaan op de houding die wij nu kunnen of moeten aannemen t.o.v. deze instrumenten, waarvan sommige zeker het behouden waard zijn.

Bij de lectuur van dit boek valt op hoe sterk ideologisch gekleurd de *Orgelbewegung* was, waarbij zij zich praktisch uitsluitend richtte op het kerkmuzikale gebeuren in de protestantse eredienst; dit verklaart bv. waarom de beweging niet aansloeg in het katholieke Oostenrijk. In de eerste fase, tijdens het Interbellum, was de *Orgelbewegung* een quasi exclusief Duitse aangelegenheid, waar de fameuze *Orgeltagungen* een groet weerklank hadden en de oprichting van het Praetorius-orgel in Freiburg als een wereldschokkende gebeurtenis werd aanzien (met de nodige polemieken daarrond). In Nederland en Zwitserland werd er nauwelijks aandacht aan geschonken. Deze landen pikten pas aan in een tweede fase, na W.O.II, en gingen zich daarbij eerder inspireren op de Deense orgelbouw. Het dient trouwens gezegd dat de beweging in ons land ook niet aansloeg, zelfs niet in deze tweede fase waarin vooral orgelbouwers als Marcussen, Flentrop en Metzler de toon aangaven.

De ideologische gedrevenheid van de orgelbeweging gold niet alleen op het confessionele vlak, maar ook inzake de orgelbouw zelf, waarbij bepaalde dogma's tot alléénzalmakende norm werd verheven: lage winddruk, open pijpvoeten, lage opsmeden en kernsteekloze intonatie. Het systematisch toepassen van deze regels had uiteraard kwalijke gevolgen bij de restauratie van historische instrumenten. Het is echt wraakroepend om te zien hoe het Schitger-orgel van de St.-Jacobikerkerk in Hamburg, waarvan het grootste deel als bij wonder de oorlog had overleefd, door een onvakkundige restauratie in de jaren '50 grondig werd verwoest. De betrokken orgelbouwer (Kemper, Lübeck) was nochtans één van de vurige protagonisten van de *Orgelbewegung*, die in zijn brochures en annonces zijn beroep een haast bovennatuurlijke dimensie toedichtte ...

De meest intrigerende figuur uit de *Orgelbewegung* is ongetwijfeld Hans Henny Jahn. Hij had een gedrevenheid voor de oude muziek en voor het oude orgel en was één van de eersten die een goede organologische kennis bezat en grondig mensuursystemen bestudeerde. Tegelijkertijd

---

bezondigde hij zich echter aan verre gaande speculaties en gebruikte een haast onbegrijpelijk filosofisch (?) jargon, waardoor in zijn teksten *Wahrheit* en *Dichtung* nauwelijks uit elkaar te halen zijn.

Bij de lectuur van dit boek blijkt dat de *Orgelbewegung* geen monolithisch blok vormde, dat zij een evolutie heeft doorgemaakt en dat er ook binnen de beweging verschillende stromingen aanwezig waren. *Aspekte der Orgelbewegung* is een zeer degelijk boek, geen gemakkelijke lectuur maar onmisbaar voor iedereen die zich in deze belangrijke periode uit de orgelgeschiedenis wil verdiepen.

Tot slot nog een kleine rechtzetting: het Klais-orgel van de wereldtentoonstelling van Brussel in 1935 ging niet verloren, maar werd gebruikt als uitbreiding van het orgel in de St.-Baafskathedraal in Gent.

JOS DE BIE

Partituren

DAAN MANNEKE. *Symphonies of Winds "Come winds and blow through the four organs" to the memory of Ton de Leeuw (1926-1996)*

Uitgave: Donemus

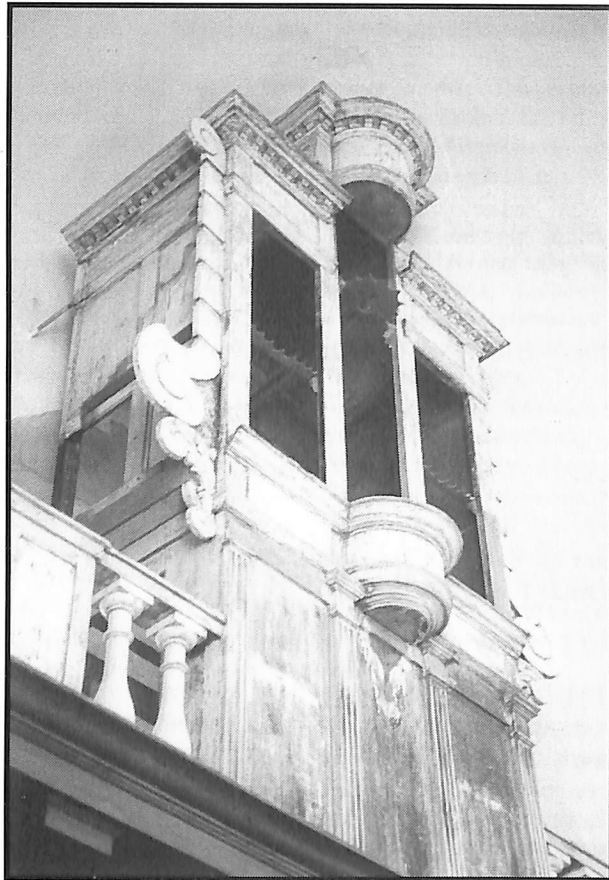
Na de creatie van het *Offertoire* van Daan Manneke in de zomer van 1996 werd een paar maanden later een nieuwe omvangrijke compositie van deze componist gepubliceerd bij Donemus. De *Symphonies of Winds* is een opdrachtwerk, geschreven ter gelegenheid van het 275-jarig bestaan van het Schnitgerorgel in de Grote- of Michaëlskerk te Zwolle. De première vond plaats op 21 september 1996, door Charles de Wolff.

De titel evoceert de gelijknamige composities van Igor Strawinsky en Ton de Leeuw. Hoewel geschreven voor het monumentale vier klavieren tellende Schnitgerorgel van Zwolle, kan deze compositie worden uitgevoerd op een instrument met drie klavieren. De zogenaamde "derde hand" kan ook op een ander instrument worden gespeeld, bv. een tweede orgel, harmonium, accordeon of enkele melodie-instrumenten.

Het resultaat van het vibreren van de lucht in de orgelpijp, het laten groeien van clusters, al dan niet omgeven met ritmisch stoeiende kleurelementen, het geluid van mysterieuze trillers of de open neergaande dwarrelende bewegingen zijn een ode aan de wind en de klank en geven dit klankrijke kleurenstuk vaart in de bewegende delen en rust en poëzie in de rustige klankenvelden.

Dit orgelwerk is een aangename, goed klinkende compositie van een vruchtbaar en vlot componerend musicus die een eigen originele taal beheerst.

KAMIEL D'HOGHE

1834. Op 16 november ondertekent P. Van Peteghem een contract voor een "Project van vernieuwinge aen het oud orgel, om alsnu te dienen in de rochiekerk van Melsen." In Bassevelde werd een oud viervoetsorgeltje aangekocht; het instrument werd door Pierre Charles grondig verbouwd. Veel plaats had hij daarbij niet: de grootste pijpen zette hij buiten, aan de zijkant van de kast.

De oude bruine verf gaat er nu af. Het meubel wordt ivoorwit geschilderd, met een imitatie van Carara-marmer, zoals heel vroeger. En zo krijgt dit rustige dorpje in de Scheldevallei een van de weinige gepolychromeerde orgelkasten die in Vlaanderen te vinden zijn.

PELS D'HONDT
 ORGELBOUWERS SINDS 1892

De restauratie van het Van Peteghemorgel van Melsen (Merelbeke) zal voltooid zijn in 1998.

Mededelingen

Vlaamse Orgeldagen, derde editie

Na Halle (1995) en Leuven (1996) vonden de 3de Vlaamse Orgeldagen van 18 tot 22 augustus 1997 plaats te St.-Truiden. Hier zijn instrumentale getuigenissen van de 19de -eeuwse St.-Truidense orgelbouwer Arnold Clerinx in de O.-L.-V.-ten-Hemelopnemingkerk en in de nabijgelegen gemeenten Velm en Kortenbos. Daarnaast is er een groot drieklaviersinstrument van Schumacher, en het merkwaardige Ancionorgel (1644-46).

De orgelbarok in Noord- en Zuid-Europa werd behandeld onder leiding van de Nederlandse organisten Reitze Smits en Hans van Nieuwkoop. In *De Nacht van het Orgel* werden diverse kunstvormen rond het orgel samengebracht. Het duo Marieke Koster (zang) - Reitze Smits (orgel) werden winnaars met improvisaties op teksten van Zwaal, Dickinson, Wilde en Faverey.

Het orgelconcours voor amateurs (begeleid door Joost D'hont) gaf de volgende resultaten:

Lagere graad: 1. Bart Verheyen, 2. Tom Akkermans

Middelbare graad: 1. Wouter Dekoninck, 2. Jan Moeyaert & Steven Verplancke

Hogere graad: tweede prijs: Mia Bosquet en Caroline Schuurmans

Jury: R. Plovie, J. Vermeiren, M. V. Driessen, L. De Winter, J. Hermans en L. Ponet.

Met dank aan Rony Plovie voor de gegevens, geput uit zijn verslag.

Jubileumprogramma 150 jaar Van Peteghemorgel, Gent O.-L.-Vr.-St.-Pieterskerk

In 1844 begon de orgelmaker Pierre Van Peteghem in de Onze-Lieve-Vrouw-Sint-Pieterskerk te Gent met de bouw van een indrukwekkend orgel in de majestueuze kast ontworpen door de Gentse stadsarchitect Louis Roelandt. Het instrument werd afgewerkt in 1847-1848. De uiteindelijke oplevering gebeurde in 1849. Niettegenstaande een paar poëtische verwijzingen naar de opkomende romantiek vindt de stijl eerder aansluiting bij de 18de eeuw dan bij de nieuwe tendensen.

Concerten zijn gepland (zie Agenda), een jubileum-CD werd opgenomen door organist Leon Bierens en de geschiedenis en enkele technische specificaties worden beschreven in een brochure. Inlichtingen: Stuurgroep Van Peteghemorgel, St.-Pietersplein 2, 9000 Gent.

Koorschool *Cantate Alleluia*, Gent Augustijnenklooster

Het Augustijnenklooster te Gent, opent de deuren voor een nieuwe knapen- en meisjeskoorschool, geleid door Paul De Maeyer, organist van het merkwaardige, sedert decenia niet meer functionerend, Forrestorgel van de Sint-Stefanus-kloosterkerk. Kinderen vanaf 5 jaar kunnen, mits betaling inschrijven en krijgen elke zondagvoormiddag achtereenvolgens koorzang, creatieve expressie, liturgische viering en individuele muziekles op een instrument naar keuze.

Inlichtingen: Academiestraat 1, 9000 Gent, tel. 09.228.95.78

Van mond tot mond ... over Tilborghs

Vic Nees, de bekende koordirigent en componist was zo vriendelijk voor *Orgelkunst*, in het kader van de Belgische orgelromantiek, volgende anecdote neer te schrijven:

Mijn vader, Staf Nees, vertelde mij de volgende anecdote over Jozef Tilborghs. Hij had ze gehoord van zijn oud-leraar Lodewijk Mortelmans die er getuige van was geweest. Het gebeuren vond plaats op de koer van het oude Antwerpse Conservatorium. Enkele leraars, zelf componisten, verweten elkaar een gebrek aan originaliteit. Het werk van de één zou te veel op dat van Gounod gelijken, dat van de ander eerder op Bnoit of Wagner.

"Ik ga vrijuit, zei Tilborghs, mijn muziek lijkt nergens op." Of in het Vlaams van honderd jaar geleden: "Maain muzeek trekt oep niks."

Orgelwerk van Callaerts, De Grootte, D'Hooghe, De Boeck, Lemmens, Loret en Maily heruitgegeven

Orgelwerk van Jules De Grootte, Bernardinus D'Hooghe, August De Boeck en Jean-Marie Plum wordt onder de leiding van Wolf Kalipp bij Breitkopf & Härtel heruitgegeven, samen met diverse Nederlandse romantische orgelmeesters onder de titel: *Niederländisch-belgische Orgelromantik*. (EB 8621).

Dr. Otto Depenheuer is de heruitgever van verschillende composities, gebundeld in vier delen, van Jaak-Nikolaas Lemmens en van twee bundels, gewijd aan orgelwerken van Alphonse Maily. Prof. Dr. Hermann J. Busch brengt onder de hoofding *Orgelmusik der französischen Romantik* twee toccaten van Joseph Callaerts uit en Hans Peter Reiners tekent verantwoordelijk voor de uitgave van orgelwerken van Clément Loret.

Inlichtingen: Dr. J. Butz, Musikverlag, Postfach 3008, D-53739 Sankt Augustin.

Historische orgels en Monumentenzorg in Wallonië

Binnen het Vlaams gewest ligt de bevoegdheid voor historische orgels bij het *Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap / AROHM / Afdeling Monumenten & Landschappen*. Dit Bestuur heeft een evenknie in het Waals Gewest, nl. het *Ministère de la Région wallonne / DGATLP / Division du Patrimoine*. Informatie over het cultureel erfgoed in Wallonië (alsook over het Brussels hoofdstedelijk Gewest) is te vinden op Internet: <http://www.skene.be/rwdp.htl>. We plukten er volgende gegevens uit:

* beschermd als monument:

- Evere, Sint-Vincentiuskerk (Besluit van 29 mei 1997)

(in principe is een orgel mee beschermd met het gebouw; volgens onze gegevens beschikt deze kerk over een groot Merklin/Schyven-orgel van ca 1871)

* zoals in het Vlaams Gewest bestaat er een onderhoudspremie waarmee dringende instandhoudingswerken kunnen uitgevoerd worden, teneinde verdere degradatie stop te zetten; in het tweede trimester van 1997 treft men in de lijst van interventies ook een orgel aan, nl. dat van Dalhem, Saint-Servais-kerk in de deelgemeente Berneau.

* in 1996 zijn uitgaven gedaan voor de restauratiewerken aan volgende orgels:

- Stavelot, Saint-Sébastien-kerk (tussenkost Waals Gewest: 7.083.822 BEF).

Orgels in Wallonië en Brussel

De *Fédération francophone des Amis de l'Orgue (FFAO)* heeft een speciale publicatie gewijd aan *Orgues en Wallonie et à Bruxelles*. Jean-Pierre Félix beschrijft hierin de orgelgeschiedenis van Brussel en Wallonië, die uiteraard vele raakvlakken heeft met deze van Vlaanderen. De brochure is gerealiseerd met de steun van de Waalse Commissie voor Monumenten en Landschappen en uitgegeven naar aanleiding van de organisatie van het 14de congres van de *FFAO* dat in 1997 plaats vond te Brussel en in Wallonië.

Franse Orgelinventaris op Internet

In Frankrijk is de catalogoog van de uitgaven over het historisch erfgoed van nu af beschikbaar op de Internet-server van het Ministerie van Cultuur. Deze catalogoog bevat alle edities en co-edities van de *Direction de patrimoine* en van de *Caisse nationale des monuments historiques et des sites*. Hij is onderverdeeld in zes gebieden: *Archéologie, Ethnologie, Itinéraires littéraires, Jeunesse, Patrimoine architectural et mobilier en Photographie*. Dit betekent meer dan 1.000 titels verdeeld over 35 reeksen. Eén van deze reeksen is de *Inventaire national des orgues*.

Tik <http://www.culture.fr> en kies de rubriek *Publications*.

1000 orgelconcerten in Nederland, 150 in Vlaanderen

De *Koninklijke Nederlandse Organistenvereniging* en de *Gereformeerde Organistenvereniging* hebben voor de tweede maal een gezamenlijke *Zomeragenda 1997* uitgegeven met de vermelding van ca 1000 orgelconcerten.

Het aantal Vlaamse orgelconcerten tijdens een vergelijkbare periode is een maximum van 150. Inlichtingen: Hans Fidom, Zwarteweg 5, N-9973 PM Houwerzijl.

Orgel International 1997/1

Orgel International 1997/1 is de titel van een nieuw orgeltijdschrift in de Duitse taal, met als hoofdredacteur Markus Zimmermann. Het eerste nummer heeft een paar foto's in kleurendruk en legt de nadruk op de Duitse orgelbouw in kerk en zaal in de Euregio Bodensee. De lens wordt gericht op de *Trossinger Musikhochschule* en de daar georganiseerde *Internationale Woche für Neue Orgelmusik*.

Inlichtingen: Freiburger Musik Forum GmbH, Schwarzwaldstraße 298a, Schloßpark Ebnet, D-79117 Freiburg im Breisgau.

Plus Orgel 1998 Bottrop 3-11 januari 1998

Dr. Gerd-Heinz Stevens heeft de artistieke leiding van het 10de *Festival Orgel PLUS 1998* dat plaats heeft te Bottrop van 3 tot 11 januari 1998. Het orgel wordt er gecombineerd met dans, slagwerk, film en meer traditionele vormen van samenspel, binnen en buiten de eredienst. Daarnaast is een excursie naar Engelse orgels in Nederland voorzien, een tentoonstelling over de Engelse orgelbouw en een meestercurcus van Gerd Zacher over *Die rhetorischen Figuren in Bachs Orgelbüchlein und der Umgang mit ihnen während des Spielens*.

Inlichtingen: Kulturamt der Stadt Bottrop, Blumenstraße 12-14, D-46236 Bottrop.

Buxtehude-symposium Mallorca 20-22 februari 1998

Dr. Michael Belotti leidt het achtste *Tieringer Orgelsymposium* dat georganiseerd wordt te Mallorca van 20 tot 22 februari 1998 met als thema "Buxtehude".

Inlichtingen: Forum Music, Haldenstraße 5, D-72469 Messtetten

Internationaal orgel improvisatieconcours Haarlem 7-10 juli 1998

Het 42ste internationaal orgel improvisatieconcours heeft op het Christian Müllerorgel van de St. Bavokerk te Haarlem plaats van 7 tot 10 juli 1998. Er worden verschillende thema's verstrekt voor de voorronden en de finale.

Inlichtingen: Stichting Internationaal Orgelconcours, Mw. E.L.S. Hendrikse, sekretaris, Postbus 3333, NL-2001 DH Haarlem.

Internationale zomeracademie Haarlem 12-31 juli 1998

De 38ste internationale zomeracademie voor organisten te Haarlem vindt plaats van 12 tot 31 juli 1998. De Bach- en improvisatiecursussen, respectievelijk gegeven door Ewald Kooiman, Piet Kee en Jos van der Kooy, Naji S. Hakim en Peter Planyavsky zijn gespreid over de volle drie weken. Andere cursussen, gespreid over 8 lesdagen, hebben als thema's Oud-Engelse muziek, Jan Pzn Sweelinck, Zuid-Duitse/Italiaanse muziek, César Franck, Nicolaus Bruhns/Noord-Duitse muziek, Franz Liszt/hedendaagse muziek, Max Reger, en worden respectievelijk gegeven door de docenten: Margaret Philips, Reitze Smits, Bernard Winsemius, Jean Boyer, Wolfgang Zerer, Zsigmond Szathmary en Ludger Lohmann. Thomas Trotter geeft een workshop van vier dagen over Wolfgang Amadeus Mozart.

Te Haarlem zijn de lesorgels:

- Christian Müller (1738) - St. -Bavokerk
- Van Covelen (1523)/Hess (1791) - Nieuwe Kerk
- Cavaillé-Coll (1875) - Concertgebouw
- Ahrend en Bruzema (1968) - Doopsgezinde Kerk
- Adema (1923) - Kathedrale Basiliek Sint-Bavo

Te Amsterdam:

- Adema (1871)/ Charles-Marie Philbert - Mozes & Aaronkerk.

Inlichtingen: zie hierboven; Internationale zomeracademie, Haarlem

César Franck concours, Haarlem 6-10 oktober 1998

Van 6 tot en met 10 oktober 1998 zal, voor de achtste maal, het *César Franckconcours* worden gehouden, dat zal plaatsvinden op het Adema-orgel (1923, 4 klavieren, 79 registers) van de Kathedrale Basiliek Sint-Bavo te Haarlem. Franck- en Tournemirewerken zijn verplicht. Daarnaast kan men kiezen tussen werken van Saint-Saëns, Vierne, Dupré of Duruflé, Tournemire, Alain, Langlais of Messiaen. Jury: Pierre Cogen, Kamiel D'Hooghe en Dr. Ton van Eck. De drie leden geven een concert op 9 oktober.

Inlichtingen: Leegwaterstraat 14, NL-2012 GD Haarlem.

Agenda

Radio 3, elke zondagmorgen om 11 u, Orgelmagazine

DECEMBER

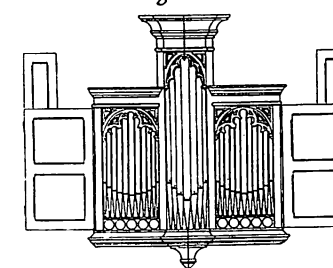
ma	01	20 u	Leuven, Lemmensinstituut, Joris Verdin
vr	12	20 u	Koekelare, Sint-Martinuskerk, Peter Ledaine en Orlandusensemble
zo	21	20 u	Ramskapelle, St.-Vincentiuskerk, Peter Ledaine en Orlandusensemble
zo	28	15.30 u	Zonhoven, St.-Quintiniuskerk, Wim Winters

MAART

zo	01	12 u	Gent, O.-L.-Vr.- St.-Pieterskerk, Jean Wolfs (NL), orgelmis
za	21	20.30 u	Stabroek, Sint-Catharinakerk, Wannes Vanderhoeven

Herman Wouters

Orgelbouw

*Nieuwbouw, Restauratie en Instandhoudingswerken
te Antwerpen, Gent, Rijckhoven - Alden Biesen, Dendermonde,
Schilde, Wetteren, Kapellen, Waarloos, Wimmertingen,
Schepdaal, Baardegem, Kortebos, Kerniel, Mechelen,
Zandhoven, Gelinden...*

Tulpenlaan, 34, 2550 Kontich
tel.: 03/457.24.71

Intonatie:

Jos Moors

Orgeltijdschriften

Ars Organi - XLIV, 1997, nr. 3/september: J. BURG, *Léon Boëllmann (1862-1897)*; H. UNVERRICHT, *Zum Begriff der Breslauer oder schlesischen Schule in der Kirchen- und Orgelmusik*; A. WILLSCHER, *Sudetendeutsche Orgelmusik*; F. METZ, *Orgelbau im Banat*; B. BILLETTER, *Die Orgelstimmung von Victor Ferdinand Bossart*.

Gregoriusblad - CXXI, 1997, nr. 3/september: A. KURRIS, *De klank bij het woord gevoegd (II)*; J. VALKESTIJN, *Liturgische dramatiek tijdens het Triduum Sacrum (III)*.

Het Orgel - XLIII, 1997, nr. 9/september: E. KOOIMAN, *Hoe Mendelssohn speelde*; A. SIELING, *Mendelssohn's Bachspel*; H. VAN NIEUWKOOP, *Bogen en metronoomcijfers in de orgelmuziek van Mendelssohn*; J.R. LUTH, *Gemeentezang en orgelbegeleiding na 1800, Duitse invloeden in Nederland (2)*.

La Tribune de l'Orgue - XLIX, 1997, nr. 3/september: G. BOVET, *Internet*; G. BOVET, "Les grandes Orgues"; G. BOVET, *Les quatre orgues de la croisée du Dom de Salzbourg*; G. BOVET, *Corrections à apporter dans l'édition Kastner des Tientos de Correa de Arauxo*.

L'Organiste - XXIX, 1997, nr. 3/oktober: C. CHARLIER, *La fugue dans l'Europe baroque*; J.-P. FÉLIX, *Les orgues des Dominicaines de Theux (1754-1804)*; A. VAN DE CAUTER, *Un orgue neuf style XVIIIe siècle*.

L'Orgue - 1997, nr. 242/april: J. BURG, *L'organiste Johann Christian Herzog (1822-1909) et son oeuvre pédagogique*; J.-C. SUC, *L'orgue de la cathédrale du Puy et celui de l'église de La Chaise-Dieu. Etude de leur esthétique*.

L'Orgue Francophone - 1997, themanummer (buiten reeks): *14ème congrès de la FFAO, 13 au 18 juillet 1997*: J.-P. FÉLIX, *L'Orgue à Bruxelles et en Wallonie*.

Organist en Eredienst - 1997, nr. 9/september: K.T. DE JONG, *Orgelliteratuur bij "Herzlich tut mich erfreuen"*; B. WISGERHOF, *Het Van Dam-orgel in de Grote- of Onze Lieve Vrouwekerk te Tholen*; - nr. 10/oktober: K.T. DE JONG, *Orgelliteratuur bij "Es ist gewisslich an der Zeit"*; W. DIEPENHORST, *Het van Dam-orgel in de Grote Kerk te Enschede gerestaureerd*.

The Diapason - LXXXVIII, 1997, nr. 7: C.S. BROWN, *The First Triennial Dallas International Organ Competition*; H.L. HUESTIS, *From Trompeta to Ophicleide*; E. HOLT, *Modern Czech Organ Works (I)*; - nr. 8: E. HOLT, *Modern Czech Organ Works (II)*; S. ARMSTRONG-QUELLETTE, "Father" Johnson & The Westfield Builders; J.B. HARTMAN, *The Victorian Organ Recital in Winnipeg*.

The Tracker - XLI, 1997, nr. 2: W.T. VAN PELT, *Hysteresis To Hysteria in Paris*; B. OWEN, *The history of the Ancient Organ at the Oldest Church Building of English Foundation in the U.S.*; J. SPELLER, *The Life and Work of Johann Georg Pfeffer, Organbuilder of St. Louis (1823-1910)*.

*'Orgelkunst' is een driemaandelijks orgeltijdschrift, uitgegeven door de
'Vlaamse Vereniging ter Bevordering van de Orgelkunst' v.z.w.,
opgericht in 1978*

XXste jaargang, nummer 3 – september 1997

ISSN 0776-9350

Redactieraad

hoofdredacteur: Kamiel D'Hooghe
redacteurs: Luk Bastiaens, Antoon Fauconnier, Dr. Bernard Huys,
Wenceslaus Mertens, Ghislain Potvlieghe, Patrick Roose

Medewerkers

J. Anaf, L. Bierens, J. Braekmans, W. Callaert, M. Cogen, D. David,
H. De Backer, Dr. J. De Bie, J. D'Hont, G. Huybens, M. Lemmens,
Dr. L. Lohmann (D), D. Manneke, J. Moors, Dr. G. Peeters, R. Plovie,
R. Schroyens,
Y. Senden, Dr. G. Spiessens, N. Waanders

Administratie en redactieadres

opgave van abonnementen en adreswijzigingen

Agnes Dumon, Beiaardlaan 1, B-1850 Grimbergen, tel. & fax 02/269.50.71

Abonnement voor 1997

België: 500 Bef
Nederland: 30 NGL
Overige landen: 600 Bef

Steunabonnement: 2000 Bef

Oude nummers/jaargangen zijn verkrijgbaar tegen gunstige voorwaarden
Inlichtingen op het redactie-adres

Betalingen

- Voor België: op postrekeningnummer 000-1587551-49
ten name van 'Orgelkunst', Beiaardlaan 1 te B-1850 Grimbergen
- Voor Nederland: op rekeningnummer 85.80.98.474 van
Kamiel D'Hooghe met vermelding "abonnement Orgelkunst"
- Overige landen: via overschrijving of internationale postwissel

Advertenties

Inlichtingen en opgave bij de hoofdredacteur op het redactie-adres

Voor de inhoud van de ondertekende artikelen zijn alleen de auteurs verantwoordelijk.
Overname van artikelen is slechts toegestaan na schriftelijk verkregen toestemming
van de hoofdredacteur.

Frontpagina

Het Pierre Schyven-orgel in de O.-L.-Vr.-Kerk te Laken (1872 tot 1908)

Druk

Acco, Leuven